

Early Journal Content on JSTOR, Free to Anyone in the World

This article is one of nearly 500,000 scholarly works digitized and made freely available to everyone in the world by JSTOR.

Known as the Early Journal Content, this set of works include research articles, news, letters, and other writings published in more than 200 of the oldest leading academic journals. The works date from the mid-seventeenth to the early twentieth centuries.

We encourage people to read and share the Early Journal Content openly and to tell others that this resource exists. People may post this content online or redistribute in any way for non-commercial purposes.

Read more about Early Journal Content at <http://about.jstor.org/participate-jstor/individuals/early-journal-content>.

JSTOR is a digital library of academic journals, books, and primary source objects. JSTOR helps people discover, use, and build upon a wide range of content through a powerful research and teaching platform, and preserves this content for future generations. JSTOR is part of ITHAKA, a not-for-profit organization that also includes Ithaka S+R and Portico. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

AN ELEVENTH CENTURY INTRODUCTION TO THE HEBREW BIBLE :

BEING A FRAGMENT FROM THE SEPPER HA-ITTIM OF
RABBI JUDAH BEN BARZILAI OF BARCELONA.

THE ANCIENT SYNAGOGUE NEAR CAIRO.

ABOUT three miles south of the west end of the Muski is Old Cairo, "Masr el Atīka," a dreary mass of ruins on the east bank of the Nile just below Rôda Island. The ruins are those of Fostât, the "tent" city founded by Omar's victorious general, 'Amr ibn el-'Aṣi, in 638. The legend goes that more than a thousand years before his time the Babylonian warriors of Cambyses had erected a fortress there, in 525 B.C., in order to secure his Egyptian conquest, and they called it Babylon in affectionate memory of their great metropolis. Traces of an ancient Roman *castrum* can still be identified, and "Babylon" is to this day the name of the Coptic quarter of Cairo¹. The famous Gaon of the ninth century, Saadia ben Joseph, the Fayyûmi, whose millenium has been recently celebrated, received a call from Egypt to the Gaonate of Sura on the Euphrates in 928 ; and an American missionary to the Copts assured me of his conviction that the Gaon was called also *Babli*, "the

¹ Strabo xvii. 14, at the very beginning of the Christian era, calls it *Βαβυλῶν φρούριον ἐρυμνόν*, and Saladin, in a letter to Frederic, King of Germany, quoted in the Itinerary of Richard Cœur de Lion, gives it the same name. When the Crusaders invaded Lower Egypt in 1168 the Saracens set fire to Fostât to prevent its falling into the hands of the Christians, and some of our charred fragments may be silent witnesses of that very fire.

Babylonian," because he had once inhabited this Coptic quarter! Anyhow it is beyond question that large numbers of Jews as well as Copts inhabited this part of Egypt for many centuries after the beginning of the Christian era, and perhaps a couple of centuries previously. Some of the Coptic and Greek churches there were evidently built as early as the sixth century, but of all these, to us Jews the most interesting is the Synagogue of Elijah, Ezra, or Moses (esch Schamyân or Kenîset Elîjâhu, or Kenîset Ezra or כנסת משה). "Of all these," because, though it has been a synagogue for nearly twelve hundred years, tradition, as well as internal evidence, point to its having been originally a Christian church of about the third or fourth century, and its titular saint was Michael. Probably, however, the conquest of Egypt by the Persian Chosroes in 619, or of the Caliph Omar's army a generation later, led to the conversion of many a church into mosque or synagogue. And it is at this date that St. Michael's may have been Judaized into the כנסת משה. Anyhow, for some centuries later the intercourse between Egypt and Bagdad seems to have been of the closest. Their respective rulers intermarried, and the Jews, ever fashionable and courtly, followed suit. The Egyptian Nagid derived his authority directly from the Reschgola or Prince of the Captivity at Bagdad, and indeed, if Sambari's Chronicle (1672 A.D.) is to be believed, it was a Caliph's daughter who, in 984, advised her Egyptian husband to institute in his capital the dignity of Nagid upon the model of the Babylonian Reschgola¹.

This ancient synagogue has always been regarded with almost superstitious reverence by the Jewish inhabitants of Cairo, and pointed out to the traveller as worthy of his pilgrimage. Benjamin of Tudela visited it before 1173, when the surrounding buildings were already in ruins, and the Jews had migrated to the newer and more fashionable

¹ Vide Neubauer, *Anecdota Oxoniensia*, 1887, p. 115, and 1895, p. 129, but see *J. Q. R.* VIII, 552.

Cairo. He says: "From New to Old Misraim (= מצרים, הקרמתי, Masr el Atika) is a distance of two parasangs. The latter lies in ruins, but the sites of the walls and houses may be traced at this day. . . . In the outskirts of the city is the very ancient synagogue of our great master Moses, upon whom be peace. An old and very learned man is the overseer and clerk (פרבם שמש) of this place of public worship. He is called Al Sheikh Abunasar. . . ."

THE GENIZAH.

In the middle of the last century, Simon van Gelderen, Heine's ancestor, tells us in his diary how much impressed he was by the wealth of possibility that lay hidden amid the rubbish of the *Genizot* in the old synagogue near Cairo¹. But though he seems to have been the first to have looked there for literary treasure, he does not say that he found anything of importance.

In 1864 Jacob Saphir visited the synagogue, and describes the גניזה there in the picturesque Hebrew which makes his *אבן ספיר* such lively reading. He says that after spending two days ferreting among the ancient books and leaves, and getting covered with dust and ashes, נמלאתי אבק ואפר, and finding nothing of importance, he became sick of the task, but "who knows what may be yet beneath?" Since that date many hundreds of fragments, more or less dilapidated, have percolated thence into the public libraries of Europe. The caretakers of the ancient edifice found that not too scrupulous dealers were prepared to bestow liberal backshish for bundles of "rubbish" from that sacred dustheap. Professor Sayce, in his annual visits to Egypt, has probably been one of the best customers of these dealers, and Bodley's Library at Oxford has, through his good offices, acquired some priceless gems of Hebrew literature. Dr. Neubauer is busily engaged in passing through the press a catalogue of these, which will, it is not

¹ Vide Kaufmann's *Heine's Ahnensaal*.

too bold to prophesy, almost revolutionize our bibliography. The Clarendon Press edition of so large a part of the original text of Ecclesiasticus is a noble harbinger of what we are to look for from this source. The British Museum, like Saphir, thought the fragments less worthy of attention; but Berlin and Cambridge have a good few, the Archduke Rainer has some important ones, and so have Mrs. Lewis and Mrs. Gibson, and especially the future historian of the Jews of Egypt, Professor Kaufmann. A few were offered for sale at public auction at Cologne last year, and Wertheimer of Jerusalem is also a seller. In the fall of 1888 I paid a short visit to Cairo, saw this synagogue in Old Cairo¹ as well as that of Maimonides in the Muski, inquired about the Genizot, but obtained no satisfactory replies. The Cairene Jewish authorities told me that they occasionally buried torn or defaced Hebrew prints and Sifre Torah in their Bet Chajim at Basatni, but that nothing of importance was ever thus destroyed. They were very proud of the Fostât Synagogue, and showed me the original firman from the Egyptian Caliph under which they were confirmed in its possession some eight hundred years back, and which is preserved in Messrs. Cattai's strong room. In that document the synagogue is entitled Ezra's. To my horror I was also told that the community had resolved to have the building cleaned and renovated, and, amongst several other errors, I expressed a confident opinion that nowadays no Hebrew MSS. of any importance are to be bought in Cairo! The community fulfilled their promise, and the synagogue has been restored out of all knowledge. I paid another visit to it in January, 1896, and thanks to the amiable and intelligent Chief Rabbi there, Rabbi Rafaël ben Shimon ha Cohen, and his wardens, the Messrs. Cattai, for whose kindness I cannot be too grateful, was conducted by Rabbi

¹ See a description in my series of "Notes of a Journey to the East," which appeared in the *Jewish Chronicle*, Dec. 7, 1888, et seqq.

Rafaël to the extreme end of the ladies' gallery, permitted to climb to the topmost rung of a ladder, to enter the secret chamber of the Genizah through a hole in the wall, and to take away with me a sackful of paper and parchment writings—as much in fact as I could gather up in the three or four hours I was permitted to linger there. This year Mr. Schechter, to whom I am indebted for a great deal of valuable help in connexion with this paper, has been accorded unique privileges. As might have been expected, he has made the best use of his opportunities, has exhaustively ransacked the Genizah, and returned home to Cambridge laden with the spoils of the Egyptians.

THE FRAGMENT.

Among the contents of my sack—a very Benjamin's sack—were over a hundred historical documents, about one in every four bearing a date varying from the tenth to the thirteenth century. There were also a few larger fragments of works in Arabic and Hebrew. One of these—a small folio of sixteen closely and carefully written pages, each of about fifty lines—is the portion of a long-lost work of a famous author which I have ventured to edit here. The texture of the paper, character of the letters, and orthography of the words, point to a date certainly not later than the twelfth century. There are several corrections in the MS., but hardly such as to justify one in assuming it to be an author's autograph. When I found it, it was sewed together, but apparently pages 3-4 and 13-14 had been transposed. This error has now been rectified. If I am correct¹ in attributing the MS. to R. Judah ben Barzilai of Barcelona, there can be little doubt that it formed part of his ספר העתים, and that it followed closely upon the passage of twenty-three lines quoted *in extenso* by the רא"ש (died 1327) in the הלכות קטנות on the ס"ח which follow the treatise Menachoth in most

¹ For some arguments in favour of this view, *vide infra*.

editions of the Talmud. The same long quotation is made by R. Jerucham b. Meschullam of Provence (1334) in his *Tולדות אדם וחוה*. Halberstam, in his masterly edition of the Barceloni's *Sepher Jezira* (Berlin, 1885), gives a formidable list of authorities who cite the ספר העתים, and it will suffice to refer the reader to his work for further information on the subject¹. He states that he possessed a considerable fragment of the work in a MS. which he lent to Rabbino-witz who describes and often quotes it in the *Dikduke Soferim* to *Erubin*. The MS. does not appear to be among the Montefiore Codices; perhaps it is in the possession of the Alliance Israélite at Paris (ib. xxii). It would seem to be the second part, and to comprise the "Dinim" or rules as to the Sabbath, the Erub, and the reading of the Law. The first part, Rabbino-witz suggested, dealt with the everyday duties of the Jew, the benedictions², the daily prayers, &c. R. Jerucham quotes our author very frequently by name, and apparently oftener still without mentioning him, and perhaps the plan of his book is based on that of our *Sepher ha Ittim*. Of

¹ Vide especially *op. cit.* pp. xviii-xxi, xxiii, and xxv to xxix, and vide Brüll's *Jahrbuch*, VIII, 177-188. To Halberstam's list should be added the references in R. David Conforte's קריא הדיווח (Cassell's edition, ח' ב' and ט' א'). I have the good fortune to possess the editor's presentation copy to my uncle, Dr. Michael Sachs, with some pages of Sachs' MS. notes. Among these are not only several of Halberstam's references to the Barceloni, but also some not in Halberstam. They are as follows: ר' חסדאי בר אברהם קרישקש בהקדמתו לס' אור ה' ר' ב' א': ולא היו להם חבורים כוללים ר' אם חבור ההלכות אל ר' יצחק אלפסי והחבור הגדול שעשה ארוננו הר' יהודה הנשיא אלברגילוני באריכות גדול ובמחלוקת הגאונים ותשובותם עכ"ר. גראה שכיוון אל ס' העתים והודיענו מהות החבור הזה היקר אשר נראה שהי' בסגנון ובמתכנת הסוררים הוגאו בו דעת ופסקי הראשונים הפך דרך הרמב"ם בחבורו הגדול אין בו זכרון לראשונים וכאשר האריך גם בעל אור ה' להראות כי דרך הרס' כמו"ל לא יתכן וכאשר כבר קדמו הראב"ד ו"ל בהלוגה הזאת: ומס' העתים מביא הר"ן בפ' על נדרים ר' כ"ב בר"ה אמר רבא א"מ הלכתא פותחין בחושא וכו' אבל הרב הנשיא אלברגילוני ו"ל כתב בשם מר יהודאי גאון ו"ל וכו' עיי"ש: והירושב"א חרשית הענית ר' ה' (ר"א) ע"א במתני' הגיע י"א במדחשון וכו' לענין אי בשלי מגזת הענית: ובהג"א פ' א' דשבת לרא"ש סי' ל"ז ח"ר אין משלחין אגרות וכו' נבמ"מ ה"ל שבת פ' כ"ה הל' י"א: כך מצאתי (הגירסא) בהלכות ובס' העתים עכ"ל. See also the note to the *Machzor Vitry*, pp. 23-4, and pp. 244 and 344 of the *Machzor*.

² Vide *infra* as to the חשונות mentioned in our text.

such a compendium of the whole duty of man the early middle ages afford us other striking examples in the *Machzor Vitry*, written in 1207 by a pupil of Rashi, and the *Etz Chajim*, written in 1287 by R. Jacob¹ ben Judah of London. I venture to date the Barceloni a little earlier than Halberstam allows, for both the chroniclers, Joseph ben Zaddik of Arevalo, in 1467, and Abraham Zakkut ben Samuel, in 1505, say that the Barceloni died in the year 1067².

THE IMPORTANCE OF THE FRAGMENT.

Apart from the question of its authorship³, the date of the treatise from which our fragment is copied can hardly be later than the eleventh century. It is full of quotations, but the latest authority cited is earlier than 1100. These authorities are in themselves interesting, because they are mostly of the early centuries of the Christian era, and our knowledge of the Hebrew writers of that period is all too scanty. Our text is especially rich in the *responsa* of the Gaonim. Two of these, Mar Rab Kimui Gaon bar Mar Rab Achai (circa 650) and Mar Rab Hai Gaon bar Mar Rab David (circa 657), were hitherto only known by name. We have now complete *responsa* from them, as well as from a dozen others. Moreover, one Mar Rab Asaph⁴ is quoted as an authority whom I have not been able to identify. He is sandwiched between the Gaonim Kimui and Hilai, which rather points to his having lived in the middle of the ninth century. He is hardly likely to be the

¹ See the extracts published by my brother in the Steinschneider *Festschrift*, pp. 186-208, pp. 241, 242.

² Vide Neubauer's *Anecdota Oxoniensia*, 1887, pp. 92 and 102. The "Rif," though not quoted in our fragment, is cited in the ספר יצירה as ר' יצחק ו'ל and, as he died in 1103, he would appear to have predeceased the Barceloni. But this is by no means an insuperable difficulty. He was a life-long contemporary, for he was born in 1013, and I suggest that ו'ל was added by a pious copyist of Barceloni, and not the Barceloni himself.

³ See below, p. 679.

⁴ Folio 14.

physician Asaph¹, and is certainly not the comparatively late אסף אבי. Can he be the Asaph mentioned in the *Seder Olam* in connexion with the Massora²?

There are three Arabic *responsa* quoted—Saadia (2), Hai³ (12), and anonymous (4)—which may now be added to Steinschneider's list in his *Hebräische Uebersetzungen*⁴. Then we have numerous and full quotations from many Midrashim as well as both Talmuds and in some cases the variants from the editions are both interesting and important⁵.

But it is for its contents themselves that the text is most valuable. We know that the Massora was gradually evolved by the *Soferim* between the second and tenth centuries of the present era⁶. Now the text gives us remarkable information as to the state of knowledge of the subject, and the *Din* or practice in the century succeeding that in which the *Soferim* closed their labours. Moreover, it happens that the earliest Massoretic glosses we possess in the Hebrew Bible MSS. are little, if at all, earlier in date⁷. We have here definite rules laid down, with authorities, as to the preparation of the parchment for a scroll of the law, the division between letters, words, and paragraphs, the shape and "Taggin" of its letters and the size of its columns. But we have also something of

¹ Vide Steinschneider, *Hebr. Bibl.* XIX, 35 and *passim*.

² Vide Neubauer, *A. O. I.* 174. המסורה הוּ שִׁמְרָהּ דְּרֹסָא בִּן אֶלְעָזָר בֶּן שִׁלְרִי אֶסְפָּה. שקבל מר' יהודה הנבלי.

³ Contrast with this *responsum* of Hai Gaon to the Beth ha Midrash of Nissim Gaon, the famous literary question by Jacob ben Nissim addressed to Hai Gaon and Sherira Gaon, to which we owe the latter's famous response.

⁴ §§ 544 and 545. To these may also be added a reference to a *responsum* of Hai Gaon in the Massora Parva of a Toledo Bible Codex of 1492, which I recently acquired at Perim Pasha, near Constantinople. The Codex inserts Joshua xxi. 36, 37, adding: אֵלֶּיךָ ב' פָּסוּרִים לֹא נִמְצְאוּ בְהַלְלִי וְכֵן נִרְא' מִחֲשׁוֹב: 'רבי' הָאֵלֶּיךָ גִּבּוֹר וְז'.

⁵ E.g. Text, folio 10 and 16. There are about a hundred such quotations in the text.

⁶ Cp. I. Harris, *J. Q. R.* I, 128.

⁷ Vide Ginsburg's *Introduction to the Hebrew Bible*, pp. 469 et seq.

still greater importance. We have an almost complete and logical analysis of the action of the Massorah on the text of the Bible. Within the last few weeks Dr. Ginsburg has published an elaborate *Introduction to the Hebrew Bible*, which is a worthy successor to his *magnum opus* on the Massorah. Over a hundred pages of the *Introduction* are devoted to the subject of our text, and only two out of thirteen classes of instances of Massoretic text modification are unrepresented in our MS. Nor are the two omitted classes, "The attempt to remove the application of the names of false gods," and "Safeguarding the unity of the Divine Worship at Jerusalem," either important or undoubted. It is a curious fact that, for the rest of the thirteen classes, our author's and Ginsburg's mode and even order of treatment are very much alike. Indeed, our author anticipated by 800 years much of the work so admirably performed by the great modern Massorete, Dr. Baer, whose death all deplore so deeply.

AUTHORITIES QUOTED.

The following authorities are mentioned and quoted in our text:—

Talmud Babli and Jerushalmi. Boraita de Soferim, ten times. Tosefta de R. Chija. Midrashot de R. Tanchuma. Agadata of Genesis, Leviticus, Song of Songs, Ecclesiastes. Pesikta and Pesikta de R. Eliezer. Sefer Taggin, six times.

The following Gaonim:—

Mar Rav Jehudai ben Mar Rav Nachman,	c. 525, in Sura, cited nine times.
Mar Rav Mattathias,	c. 620, in Pumbadita, cited twice.
Mar Rav Hai ד"ה ¹ ben Mar Rav David,	c. 650, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Kimui ¹ ben Mar Rav Achai,	c. 657, in Pumbadita, cited once.
Mar Rav Kimui ben Mar Rav Ashi,	c. 829, in Machassia, cited once.
Mar Rav Paltai ben Abaji,	c. 842–858, cited once.

¹ Of these Gaonim nothing was hitherto known but their name. Of Hai ben David, vide Brüll's *Jahrbuch*, IX, 120.

Mar Rav Natronai ben Mar Rav Hilai, c. 846, in Machassia, cited twice.
 Mar Rav Amram¹ ben Mar Rav

Sheshua, c. 854, in Machassia, cited once.

Mar Rav Zemach ben Mar Rav Chaim, c. 880, in Machassia, cited once.

Mar Rav Hai ben Mar Rav Nachshon, c. 887, in Machassia, cited once.

Mar Rav Hilai ben Mar Rav Natronai, c. 894, in Machassia, cited twice.

Mar Rav Saadia ben Mar Rav Joseph, c. 926, in Machassia, cited thrice.

Mar Rav Scherira ben Mar Rav

Chanina, c. 980, in Pumbadita, cited thrice.

Mar Rav Samuel ben Mar Rav Chof-

ni ha Cohen, c. 960-1034, in Sura, cited thrice.

Mar Rav Hai ben Mar Rav Scherira, c. 969-1038, in Pumbadita, cited three or four times.

Other authorities quoted are the mysterious Mar Rav Asaph, and the great R. Nissim ben R. Jacob, and Rabbenu Chananel of Kairouan², who, with Samuel the Nagid and our author, are the representative Rabbis of the generation immediately succeeding the Gaonim—the דור ראשון אחר הגאונים, as Menachem Meiri calls it³. References are also made to, and quotations taken from the שימוש רבה דספר תורה⁴, the נאונים ראשונים (folio 4), the קדמונים (ib.)⁵, the נאונים ורבאחא and the נאונים ואחרונים, the איגרותיהן של נאונים, בעלי התלמוד and the סופרים; and with regard to these last there is an important passage on folio 9 as to *defectiva* and *plena*. Another noteworthy phrase is קראיין or Karaites, in significant juxtaposition with מעיט תורה ועמי הארץ (folio 1). On folio 7 we have an interesting comparison of the respective merits of the two Talmuds, and on folio 6 a pretty case of a talmudical “pilpul,” winding up with a comforting assurance as to the accuracy of R. Ashi’s editorship of the *Gemara*. The rival *Tanaim* and *Amoraim* are pitted against each other

¹ This is the author of the *Siddur*, which forms the basis of the Jewish liturgies of Europe.

² c. 1050. They are the latest Rabbis quoted by our author.

³ Neubauer, *A. O.* II, 228.

⁴ As to the authorship, vide Weiss, IV, 21. Query a Gaon or Rabbi called רבי, and the Barceloni cited as to his authority.

⁵ That these “early” Gaonim wrote Arabic is notable: vide Steinschneider, l. c.

and their number taken into account in just the same manner as an English lawyer of to-day would balance the authority to be attached to the *obiter dicta* of so many Lords Justices and so many Puisne Judges.

AUTHORSHIP ¹.

R. Judah ben Barzilai of Barcelona is known to have written—

1. the *פירוש ספר יצירה* edited by Halberstam ;
2. a *ענין על ד' הענינים* on various *Dinim*, which is frequently quoted, and of which one part is extant in MS. ;
3. a commentary on the Bible.

He lived in the eleventh century ; the latest authority he quotes is the "Rif" (*Rabbi Isaac al Fasi*, who died in 1103), and the chronicles assign 1067 as the date of his death. Enjoying a very great reputation, he is frequently referred to and quoted, not by his own name, but by that of his city, as the *Barceloni*, as we should talk of the Bishop of Oxford. Sometimes he is cited merely as *the Rabbi par excellence* ². Enough of this great Rabbi's work is extant to enable us to know what are the characteristics of his style. Such are (1) a great predilection for the *responsa* of the Gaonim, shared with him by only two Franco-German Rabbis of the thirteenth century—the authors of the *אור זרוע* and the *כפתור ופרח* ; (2) a remarkable diffusiveness of style, in which perhaps he is not alone among rabbinical—and other—authors, but in which he is certainly pre-eminent ; (3) the use of archaic forms of Hebrew spelling ; and (4) modest expressions, such as *בענייני*, which were commoner among early writers than among those who lived after the Conquest ³.

¹ For most of the arguments as to authorship I have to thank Mr. Schechter.

² E.g. R. Jerucham, *passim*, and compare Wertheimer's *Ginze Jerusalem*, I, 15 and 16, where Rabbenu Tam quotes him, perhaps from our very text, as *רבינו ז"ל* with regard to *שעשנ"ז ב"ץ* and the shape of the *ח*.

³ But see Zunz, *Gesammelte Schriften*, III, 45.

quotes what may well be the remarks on our folio 10 as to the ornamentation of the letters and the shape of the ה. For all these reasons it will probably be conceded that there is a very great probability in favour of our hypothesis as to the Spanish Rabbi's masterpiece having been another instance of resurrection from an Egyptian tomb¹.

E. N. ADLER.

(Fol. 1) שקולפין ממנו לשם תפילין שמענו שחזרין ומעבדין אותו בעפצא ובלא ספק אי אפשר לו בלא מלה והוה ליה מליח וקמיה ועפיץ • ובמסכת גטין בפ' המביא² תניא בענין ההוא נברא דעל לבי כנישתא שקל ספר תורה יחב לה לרבייתהו אמ' לה הא גיטיך אמ' רב יוסף למאי ניהוש ליה או משום מי מילין הא קימא לן דאין מי מילין על גבי מי מילין ופיר' מי מילין מיא דעפצא שמעת מינת שכל גויל שלספר תורה עפיץ הוא ולא הוצרכתי לברר כל העיקרין הללו אלא כדי להסיר השיבוש שנמצא בפרשת ואתחנן דר' שמו' גאון שתהו בו רבים והגויל הזה אם לספר תורה מעבדין אותו אין מקלפין ממנו כלל דבענן שיהו עבים כדי שיהו הקיפו כאורכו שהעורות שלספר תורה כל אימת דהוי עבים טפי מעלו דהא רב אחא בר יעקב כשעשה הקיפו כאורכו בעורות שלעגלים כתב הילכך הרוצה לעשות גוילין לספר תורה צריך שיקח את העורות וישיר את השיער שלהן במה שירצה ולעבדן במלח וקמח ועפצא ואם עשה כן כשירין לכתוב עליהן ספר תורה ואם חסר בעיבודן משלשה דברים הללו כלום לא מיבעיא ספר תורה דלא כשירין ליה אלא אפילו מגלה אסור לכתוב עליהן ואם כתבה עליהן פסולה שכן שנינו³ לעניין מגלה על הנייר (ר) ועל הדפתרא לא יצא ומפרשינן בנמ' דפתרא דמליח וקמיה ולא עפיץ הלא תראה ותבין שלא חסר מדפתרא אלא עפצא בלבד ופסלו אותו מלכתוב עליו מגלה כל שכן חיפא שהוא חסר עפצא וקמחא וכל שכן מצה שנקרא בטיית רק שאינו מעובר מאחד משלשה דברים הללו ומה

¹ I wish to express my grateful acknowledgments to Dr. Friedländer who has been good enough to revise the text, which had been ably copied for the printer by Dr. Greenburg.

² Gittin, 19.

³ Megillah, 17.

מגלה אינה כשירה עד שתהא כתובה אשורית על העור והוא הגויל שפירשתי אותו ספר תורה האמור לא כל שכן שלא יוכשר לכתבו על אחת מן העורות השלשה שהיא מצה ו[ח]יפ[א] ודפתרא לפיכך צריך אתה להיזהר מיכן ואילך שלא תסבור כי הקלף שאמרו רבותינו הוא רק הנקרא מצה היא טעות גדולה והינו דתנו במסכת כלים¹ העושה כים מעור (ה)מצה ומן הנייר טמא שהמצה הינו רק וה(נייר) שעבדו שלם בשלשה מינין הללו הוא הגויל ומצוה מן המובחר לספר תורה אם הניחו שלם וכתב עליו בכל חוקי הגויל ואם קלף ממנו הקלף שלו וכתב עליו ספר תורה בשעת הדחק בדאיבעד כשר הוא לקרות בו שמלאכתו פשוטה ולא הטריחו חכמים בשיעור והינו קלף שאמרו בתלמודינו² שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה (א)מר להן בגויל ששה טפחים ובקלף איני יודע וכן מה שאמרו בתלמוד ארץ יש' ובקלפים לא נתנו חכמים שיעור פיר' דהוה להו קלישי ולא מצי הסופר לשער הקיפו כאורכו וכן לענין הדפין במעוט וברוב כאשר אני עתיד לפרש לפנינו ומר רב מתתיה גא' ו"ל נמי פריש הכי אמר להן בגויל ששה טפחים בקלף איני יודע שהקלף דק הוא ואינו הווה ששה טפחים וכללו שלדבר הקלף שכותבין עליו פרשיות שלתפילין הוא שאמר עליו רבינו הקדוש בקלף איני יודע והוא שהתירו (חכמים) לכתוב עליו מגלה וספר תורה בשעת הדחק בזמן שאינו מוצא לכוין ולשער מלאכת הגויל שהיא קשה • אבל העור הנקרא רק ליכא למן דשרי למכתב עליו מגלה כל שכן ספר תורה וכל ספר תורה ומגלה שתמצא כתובה על עור המצה שהוא רק אינן מוציין מידי חובה ואסור לקרות בהן בצבור ושמא מעוטי תורה או נמי קראיין ועמי ארץ כתבו אותן • ואם תמצא לומר תלמיד חכמים כתב (או)תן שמא בטעות הורוהו ולא ידע מלאכת העור ופסולן והכשי(ר)ן שאין לנו לשנות ממה שלימדונו רבותינו ואפילו מזוהה נמי לא מביעי למכתבה אלא דוכסוסטום שלגויל והרי אתה מוצא המזוזות הישנות כולן על הגויל שחכמים ראשונים כתבו אותן כהוגן אבל האי עור מצה איני יודע לו הכשר לבלום לא לספר תורה ולא לתפילין ולא למזוזות ולא למגלה ולא יוכשרו אלא למכתב עליהו מכילתות וכתבים להתלמד בהן אבל דבר מצוה לא • ובהדיא שנינו³ אין בין ספרין לתפילין ומזוזות אלא שהספרין נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות [אינן נכתבות אלא אשורית] ר' שבזי אומ' אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית ואם תאמר הרי(י) הספרין [והתפילין והמזוזות] לא בעו שרמוט הרי לימדונו רבואתא טעמא דמילתא לפי שהתפילין נכתבין על קלף [דק מאוד] כדי שלא יהא כבד ואי משרטיט ליה

¹ Kelim, 17, 15.² Baba Bathra, 14.³ Megillah, 5.

מר הוא מתקריע וכן אמר רבנו עמרם בר [ששנה קלף לא בעי שר'] שאי אפשר לה לקבל שרטוט • הילכך הגויל שכותבין עליו ספר תורה הוא שכותבין עליו מזוזות ותפילין ובגמ' דבני מערבא במסכתא דמגלה¹ גרסי' ר' זעורה בש' אמי בר חיננא [ככתב ספרים כן כתב תפילין ומזוזות] ועוד קימא לן מזוזת שבלת עושין אותה תפילין אבל תפילין שבלו אין עושין מהן מזוזי [הלמה שמעלין] בקודש [ולא מורידין] ושמעת מינה שעייבדן שוה ואי מי איתה דמזוזת על מצה מצה לתפילין מי מכשרין אלא לאו שמע מניה כדקאמרינן דמצות מזוזת להכתב על דוכסוסטוס שלגויל המעובד ותפילין על הקלף הנקלף ממנו והני מילי למצוה דתניא² הלכה למשה מסיני תפילין על הקלף ומזוזת (זה) על דוכסוסטוס אבל אם שינר וכתב את המזוזת על הקלף בדיעבד כשר דהכי תריצנה לשמעתא דרב דאמ' קלף הרי כדוכ(סוס)טוס מה דוכסוסטוס כותבין עליו תפילין קלף כותבין עליו מזוזת דקימא לן כמעשה דר' מאיר דאמ' ר' שמעון (בן אל) עזר ר' מאיר היה כותבה על הקלף מפני שמשתמרת אפילו הכי לא הוכשר במזוזת אלא קלף הראוי לתפילין אב(ל) עזר המצה מאן מכשיר ואף שהכשירו במזוזת שנכתבת על הגויל ועל דוכסוסטוס ועל הקלף הני מילי במזוזת אבל (בתפילין) לא מכשרין למכתב(ב) אלא על קלף בלבד: ובפ' אמר להן הממונה³ גרסי בני מערבא תני עזר שעייבדו לשם קמיע מותר לכתוב עליו מזוזת רשב' גמליאל אוסר אמ' ר' יוסי הוינן סברין למימר מה פלגין להדיוט הא לגבוה לא מן מה דתני אבני קדש ובקדש ייחצבו בגדי קדש צריך וגו' (fol. 2) אמ' הדה אמרה אף לגבוה פליגין עד כן לא פליגי אלא בעזר אבל במצה ליכא למן דשרי ורבינו סעדיה גאון ז"ל אמר ופירוש דוכסוסטוס גויל שנקלף ממנו קלף ודבר רבינו סעדיה איצא פי כי תשא פי כתבה אלתורה עלי אלגויל עלה חסנה ק' ולמא אד לם ימכננא אן נכתב אלתורה כתאבה תכו מסתויה מן דאכל ומן כארז פלדלך יכתב עלי אלגויל חתי לא תרי מן כארז מקלובה אלבתה • וכל מי שאומר חילוף הדברים הללו צריך להביא ראיה לדבריו ולא ימצא הרי לך פירוש מלאכת הגויל והקלף ודוכסוסטוס בענין(ו) ספר תורה ומגלה ותפילין ומזוזות כמה דסבירא לי וכמה שנתגלה לי בסיעתא דש(מ)יא וסר הספק ואיפסילו להו מצה וחיפא ודפתרא ונשאר הגויל והקלף בהכשירא ואם יוכל הסופר לשער שיעורי ספר תורה על הגויל בכל ענייניו בדוקא וקושטא הוא המצוה מן המובחר ואפילו עזרוהו חכמי דורו שהרי מצינו חכמים ראשונים היו יגיעים בו כדי שיוזמן להן כשיעזר [חיוו] אינן מקופחין שזכות גדולה היא והריני כותב לפניך כל חוקי מלאכת ספר תורה

¹ Jer. Megillah, I, 11.² Sabbath, 79.³ Jer. Tamid, 7.

ומקבץ כל הלכותיו בראיות ברורות בכל ענייניו • ואם אינו יכול לכוין שיעוריו כי בודאי קשה הוא וצריך חכמה יתירה לפי שמצאתי מר רב קימיו ז"ל שכתב למקצת חכמים ששאלוהו בזה הדבר וכן השיב אותן בלשון הזה מה נעשה שאין בקי לעשות כן ארכו כהקיפו אל ירע לבכם על זאת כי אשר תבקשו הוא נפלא מכם: הילכך אם אי אפשר לו לכוין מלאכת הגויל כתיבתו על הקלף שקולפין מן הגויל המעובד לשמו שהוא קליש טפי עדיף שלא הצריכו בו שיהא הקיפו ששה טפחים כאורכו ולא דקדקו בשיעורי היריעות שלו דגרסינן בפירוש שאלו את רבי שיעור ספר תורה בכמה אמ' להן בגויל ששה טפחים ובקלף אינו יודע ובני מערבא גרסי לענין שיעורי יריעות ובקלפים לא נתנו בהן שיעור ומשום רבינו יהודאי גאון ז"ל אמרו ובקלף כל מה שיכול לדקדק ידקדק וכל מה שאינו יכול לדקדק אינו נתפס על כך ורבינו נטרונאי ז"ל התיר לקרות בקלף לכתחלה בצבור וכולם לעניין קלף שקולפין מן הגויל המעובד לשמו אמרו • ורבינו חננאל הרב הגדול ז"ל אמר ומלאכת כתיבת ספר תורה בגויל צריכה חכמה יתירה לשער שיגיע הקיפו כארכו דהא רב הונא לא נודמן לו אלא אחד משבעים ומסורת בידינו להיות הגוילים נקיים עבים חזקים וכול ואמר בלשון הזה ואע"ז דאמרינן בירוש' בקלפים לא נתנו חכמ' שיעור וכול ור' אמר כששאלו אותו ספר תורה בכמה אמ' בקלף אינו יודע דמשמע שכותבין ספר תורה על הקלף כיון דלא אשכחן שעשה כך אין מתירין לכתחלה לעשות בקלף בוא וראה שאפילו בדרך ש' טפח' לא אמרו אלא בגויל כההו דאמ' ספר תורה שכתבתי לפל' גוילים שלו לא עיבדתים לשמן וכו' ומכל מקום מצוה מן המובהר אינה אלא בגויל עד כן דברי רבינו חננאל הרב הגדול ז"ל ושמענו מכלל דבריו שמצות ספר תורה לכתבו על הגויל מיהו לא התיר לך לכתבו על הגויל אלא כשיהא ארכו כהקיפו ושיהו כל ענייניו ומלאכתו מכוונת כהוגן • ובמקום הדחק שאינו יכול לכוין הרי התיר הקלף מיהו אינו מן המובהר • והרי הבאתי כל דבריהם של גאונים ורבואתא ואין בהם מי שפיקפק בספר תורה שלגויל ולא הקילו אלא בשיעור הקלף בלבד • ומדברי כולן כל אחד ואחד לא נתגלה לך בפירוש מלאכת הגויל והקלף וכבר ביררתי אותה לך • וצריך הכותב על הקלף (שי) כתוב במקום בשר דתניא¹ כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ואינו רשאי לשנות ושאר כל ענייני ספר תורה שלקלף כל מה שיכול לדקדק ידקדק והנה כל מלאכת ספר תורה מחוברת הלכות ברורות לפניך •

¹ Sabbath, 79.

שִׁמּוּשׁ רַבָּה דְּסֵפֶר תּוֹרָה

ב[ס]מ רחמ

הרצא לעשות ספר תורה בכל חוקיו ובכל משפטיו צריך ליקח עורות שלבהמה טהורה או נמי עורות חיה טהורה ואפילו [טריפ]ות שלהן אבל עורות שלבהמה טמאה ועורות שלחיה טמאה לא הוכשרו ולא מיבעיא ל[ספר תורה] ולא לתפילין ומזוזות אלא אפילו רצועות שלתפילין נמי צריכין עור בהמה טהורה דגרסינן בפרק במה מדליק¹ לא הוכשרו למלאכת שמים אלא עור בהמה טהורה בלבד ומסקנא דלא נצרכה [אלא לרצועו] תיהן שלתפילין אבל תפילין גופיהו הלכה למשה מסיני ורצועות שחורות של תפילין אמרינן בגמ' שחורות מי גמירי ובפרק שמונה שרצים במסכת שבת [ק'חי] גרסינן לה סתמא תנו רבנן כותבין תפילין [על גבי] עור בהמה טהורה ועל גבי עור חיה טהורה ועל גבי נבילות וטריפות שלהן ונכרכות בשערן ונתפרות בגידן והלכה למשה מסיני שהתפילין נכרכות בשערן ונתפרות בגידן אבל אין כותבין לא על גבי עור בהמה טמאה ולא על גבי עור חיה טמאה ואין צריך לומר על גבי נבילות וטריפות שלהן ואין נכרכות בשערן ואין נתפרות [אלא בגידין] שאלה שאל ביתוסי אחד את ר' יהושע הגרסי מנין שאין כותבין תפילין אלא על גבי עור בהמה טהורה דכת' למען תהיה תורת יי' בפיך מדבר המותר בפיך אלא מעתה נבלות וטריפות אל יכתבו אמר לו אמשול לך משל למ(ה) (ה)דבר דומה לשני בני אדם שנ תחייבו הריגה למלכות אחד הרגו מלך ואחד הרגו אספקליטור איזה מהן משובח הוי א(ומ)ר זה שהרגו מלך מעתה יאכלו אמר לו התורה אמרה לא תאכלו כל נבלה והיא גזירת מלך שנקראת אמרת מצוה שמעיה אמ' ליה קלוס והו(א) הדין לספר תורה דבעי עורות טהורות עילויא דבעון למע(ב)ד לתפילין עשינן לספר תורה בפ' דמסכת מגילה² בהדיא שנינו אין בין ספרי' לתפ' ומז' אלא שהם פרים נכתבים בכל לשון תפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רבן שבזא (fol. 13) אף בספרים לא התירו שיכתבו אלא יונית ותניא נמי התם אמ' ר' יהודה אף כשהתירו רבותינו יונית לא התירו אלא בספר תורה משום מעשה שהיה דתניא מעשה בתלמאי המלך שכינס שבעים ושנים זקנים והושיבם בע' בתים וכול' מעשה ולמדנו שכל עילויא דבעון לתפילין כותיה בענן לספר תורה אלא שהספרים התירו לכתבן יונית פיר' בכתב יוני ולשון הקדש היכי דאמרי בעלי התלמוד בענין עורות טהורות לענין תפילין ולא

¹ Sabbath, 28.² Megillah.

הוצרכו להוכיח ספר תורה דאתי בקל וחומר אבל בבריתא דספרים¹ תניא בהדיא אין כותבין ספרים לא על עור בהמה טמאה ולא על עור חיה טמאה ואין תופרין בנידן ולא בסערן אבל כותבין על עור בהמה טהורה ועל עור חיה טהורה וכותבין על עור נבלות וטרפות שאל אחד את ר' יהושע הגרסי וג' ראה היאך הבריתא שכתובה כי עיקרה שנויה בענין ספר תורה וכשהוצרכו ללמד לענין תפילין אמרוהו על התפילין להודיעך דלא שאני להו בין ספר תורה לתפילין ועיבוד הגוילין שלספר תורה צריך שיהא עיבוד שלם והוא דמליח וקמח ועפיץ ולא יחסר משלשה דברים הללו כלום שהרי העור הנקרא דפתרא לא חסר אלא עפצא בלבד ואמרינן לעינין מגילה כתבה על דפתרא פסולה כל שכן ספר תורה וכבר ביררתי ענייני העיבוד ומלאכתו והטעמים אלו בשאלה שנשאלתי בענין הגויל והקלף בסיעתא דשמיא *

ושאלו מלפני מר רב הילאי גאון זל

ספר תורה שאין לו תגין מהו לקרות בו והשיב אותן כך ראינו שמותר לקרות בו ואין התגין פוסלין אבל העושה תגין הרי זה משובח שקשורות כתרים לאותיות וכל שכן שבע אותיות שצריכות שלשה שלשה תגין דאמ' רבא שבע אותיות צריכות שלשה שלשה תגין שהן זיין אלו הן שעטנז גין סימן שין ועין ונון וטית וזין וגימל וצדי ואם אינו עושה להן תגין אין נפסלות * זה הוא דברי גאון זה זל ובקבלה בדינו מרבותינו דהני זיין לאו תגין נינהו אלא זיין לחוד ותגין לחוד וזיין דשעטנז גין לאו כמה שאמר קיבלנו אלא שין דשמע ועין דשמע וטית דמוטפות וז' דעיניך וזין דמוזות וגמל דרגיך וצדי דעל הארץ הני בעינן זיין אבל התגין הרי הן כתובין ומדוקדיקין בספר תאני משם את צריך ללמדן * ועוד אמ' גאון מר רב הילאי זל ופתוחות וסתומות יש להן מקומות כל אחת במקומה ואין לשנות ולעשות פתוחה סתומה וסתומה פתוחה שכך שנינו פרשה פתוחה לא יעשה אותה סתומה וסתומה לא יעשה אותה פתוחה : ובבריתא דספרים² תניא כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער : וצריך לעבדן לשום ספר תורה ובפרק השולח גט לאשתו³ תניא רבן שמעון בן גמליאל אומר אף עור בהמה טהורה פסולות עד שיעבדן לשמן ומסתברא כותיה ובפרק הניזקין⁴ גרסינן ההוא דאתא לקמיה דר' אבהו אמ' ליה ספר תורה שכתבתי לפקוני גוילים שלו לא עיבדתיים לשמה אמר לו ספר תורה ביד מי אמ' לו ביד לוקח אמ' לו כשם שנאמן אתה להפסיד שכרך כך נאמן [אתה] להפסיד ספר תורה ואחר שמעבד את הגוילין לשמן צריך לשרטט את היריעות

¹ Boraita de Sepharim, I, 1.

³ Gittin, 45.

² Ibid., I, 4.

⁴ Ibid., 54.

קודם שיכתוב בהן ולא מיבעיא ספר תורה דבעי שירטוט אלא אפילו הכותב שלוש וארבע תיבות מן המקרא אסור לכתוב בלא שרטוט ובפ' קמא דגיטין¹ גרסינן אמ' ר' יצחק שתיים כותבין פיר' בלא שירטוט שלש אין כותבין במתניתא תנא שלש כותבין ארבע אין כותבין ומעשה דמר עוקבא דאמרינן שרטיט וכתב ליה אמרתי אשמרה דרכי וג' ובמסכתא דמגלה² לענין מגלה גרסינן אמ' ר' חיה בר אבא אמ' ר' אסי מגלה צריכה שירטוט כאמיתה שלתורה ובברייתא דספרין³ תניא ואינו רשאי לכתוב אלא אם כן מסרגל כתב את היריעה שאינה מסורגלת פסולה ובגמ' דא' יש במסכתא דמגלה⁴ גרסינן הלכה למשה מסיני שיהו כותבין בעורות ומסרגלין בקנה פיר' סירגול הינו שירטוט ובטיית תסטיר לאסטר ותרסימחא ומצאנו איגרותיהן שלגאונים וכתביהן בומן שכתובין בהן פסוק או פיסוקין מנקדין עליו נקודות מלמעלה ואעפ' שאינו משורטט ואיגלי לן מכלל המעשה שעשו דסברי שהנקודות שמנקדין במקום השירטוט עומדין שהרי הכר גדול הוא וקולא הוא דהקילו בש(עת) הדחק שלא לשרטט באיגרותיהן ומסתברא כותיהו ואסור לכתוב ספר תורה או מזוזה או מגילה אלא על הספר בדיו • מגלה מדגרסינן בפ' הקורא את המגלה למפרע היתה כתובה בסם בסקרא בקומום ובקלקנתום על הנייר ועל הדפ' לא יצא עד שתהא כתובות בדיו על העור ואמרינן סם סמא קומום קומא קלקנתום אמ' רבא חרתא דאוישכאפי על הספר בדיו מנא לן אמ' רבא אתיא כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתב אסתר המלכה וכתי' התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את כל הדפ' האלה ואני כותב על הספר בדיו והוא הדין לספר תורה ולעניין מזוזה תניא בספרי דבי רב וכתבתם על הספר בדיו אתה אומר על הספר בדיו או אינו אלא על האבנים הרי אתה דן בלשון הזה ואני דן בלה' ובעל הדין עמד לחלוק ולומר נא' כאן כתב ונא' להלן כתב מה כתב שנא' להלן על האבנים אף כתב שנ' כן על האבנים וחילפתי ובטל החילוף חכיתי לדין תחלה נא' כן כתב ונאמ' להלן כתב מה כתב של להלן על [הספר בדיו] אף כתב שנא' להלן⁵ על הספר בדיו ולא שרי למיכתב ספר תורה אלא או בלשון הקדש או יונית דאמ' בפקר מגלה אין בין ספרין רבן שמעון בן גמליאל אומ' אף בספרין דת' לא הותרו שיכתבו אלא יונית • • • • • אמ' יוחנן הל' כרב • • • • • (fol. 14) ואורך ספר תורה ששה טפחים ומשמא דמר רב יהודאי גאון זל נתן טעם כאורך הלוחות וצריך הסופר לשער את היריעות ואת הדפין ואת השטין שכותב בכל יכלו

¹ Gittin, 6.² Megillah, 16.³ Boraita de Sepharim, I, 1.⁴ Jer. Megillah, I, 11.⁵ זל כאן.

במספר ובשיעור כמדת הגויל בעביו ובחזקתו פעמים שהוא צריך להעבות את הכתב ופעמים שהוא צריך להמעיט את הכתב ולהדיקו כדי שיתבונן להיות הקיפו שלספר כארכו שאם הקפנו על הקיפו חוט הוה מדתו ששה טפחים ודבר זה מפורש בפרק השותפין דבבא בתרא¹ תנו רבנן אין עושין ספר תורה לא ארכו יותר על הקיפו ולא הקיפו יותר על ארכו שאלו את רבי שיעור ספר תורה כמה אמר להן בגויל ששה בקלף איני יודע וכבר ביררונו מלאכת הגויל והקלף לאחורין והביאו לנו המעשיות הללו כדי לחבב מלאכת ספר תורה ולהודיעינו כבודה דאמרי רב הונא כתב שבעין ספרי ולא איתרמי ליה אלא חד רב אחא בר יעקב כתב חד במשכי דעגלי ואיתרמי יהבו ביה רבנן עינא ונח נפשיה ואין לאדם לזלול בספר שלגויל מלעשותו כך אם חפץ לכתוב בגויל ומי שרוצה להקל הרי ספר שלקלף אינו צריך כל כך יעשה אותו שאלמלי דבר גדול הוא לא הוה טרחי בה קמאי כולי האי הרי רבותינו הגאונים כולם הצריכו זה השיעור למי שרוצה לעשות בגויל ומר רב מתתיה גאון זל אמר ספר תורה כותבין אותו בגוילין טובים וצריך שיהא אורכו ששה טפחים וצריך שיהא הקיפו ששה טפחים ומשמא דמר רב יהודאי גאון זל אמרי נמי וצריך להיות כהקיפו ורבינו חננאל זל אמר ומלאכת ספר תורה בגויל צריכה חכמה יתירה לשער כדי שיגיע הקיפו כאורכו ומקצת קדמונים כתב בלשון טיית הכי אן זלר אלאיל וזלר אלוראפה יתם פיהא הדא והרי מעשה דרב אחא בר יעקב שכתב חד על משכי דעגלי ואיתרמי ואם חכמי תלמוד והגאונים הראשונים והאחרונים לא פיקפקו במלאכת שיעור הגויל מי הוא זה אשר יוכל לפקפק בו בלא ראייה לפיכך אין לשנות דתניא במסכתא דספריים² כותבין על הקלף במקום בשר ועל הגויל במקום שיער ואינו רשאי לשנות ובגמ' דבני מערבא³ גרסי ואם שינה פסל ושמעין מינה שכשם שחוקי הגויל לכתבו במקום שיער ואין לנו לשנות כך כל חוקי מלאכת הגויל אינו רשאי לשנותן אלא בראיה ברורה ולענין מניין השיטין שבכל דף ודף מצאתי כתוב משמא דמר רב יהודאי גאון זל שאמר ששים שטים כנגד ששים ריבוא שלישראל ואנא בעניותי לא סבירא לי הכי אלא כמה שאמרו בביתא דספריים⁴ וכמה יהא מסרגל ארבעים ושנים ואני מצאתי לה טעם בקצת מדרשות דר' תנחומה בפרשת ואלה מסעי שהלוחות שהוריד משה מסיני היו בה מב' שרמוט כנגד מב' מסעות ומר רב קימיו גאון זל אמר ומנין השיטין צריך שיהיה בכל דף ודף שנהנו ראשונים שדקדקו בדבריהן ארבעים ושתים ויש שמוסיפין וכבר כתבתי

¹ Baba Bathra, 5.² Boraita de Sepharim, I, 4.³ Jer. Sepharim, I, 11.⁴ Boraita de Sepharim, I, 4.

טעם מי שמוסיף ומ' אסף נמי כך פסק מ' שיטין ומר רב הילאי גאון מ' שיטין נמי אמר וכך אמר רבינו חננאל הרב הגדול שהוא בתרא ודייק ז' ומסורת בירינו להיות ארבעים ושנים שיטין ובחוקי הגויל לעניין שיעור היריעות והדפין דוקא ורוחב השיטין וענייניה גרסינן בפרק הקומץ רבה (את המנחה) במסכת מנחות¹ תנו רבנן עושה אדם יריעה מבת שלש דפין ועד בת שמונה דפין פחות מיכן ויתר על כן לא יעשה ולא ירבה בדפין מפני שנראה כאיגרת ולא ימעט בדפין מפני שענינו שוטטות אלא כגון למשפחתכם שלשה פעמים נודמנה לו יריעה בתשעה דפין לא יחלק שלש לכאן ושש לכאן אלא ארבע לכן וחמש לכן במה דברים אמורים בתחלת הספר אבל בסוף הספר אפילו פסוק אחד בדף אחד ובפרקא קמא דמנלה נמי גרסי בני מערבא אין עושין יריעה פחות משלשה דפין ולא מוסיפין על שמונה הדה דתמר בתחלה אבל בסוף אפילו כל שהוא ובקלאים לא נתנו חכמים שיעור וצריך שיהא כותב על הגויל במקום שיער ועל הקלף במקום נחושתו ואם שינה פסל ילא יהא כותב חציו על העור וחציו על הקלף אבל כותב הוא חציו על עור חייה טהורה וחציו על עור בהמה טהורה ושאל מקצת התלמידים ל' בשלמא פחות משלשה דפין לא יעשה יש לו טעם דכתי' יהלא כתבתי לך שלשים תורה נביאים וכתובים (וכת') מקרא מ' ותל' כהנים לויים ויש ושניתנה תורה לעם תליתאי ביום תליתאי לחדש תליתאי כדאמרינן בגמ' דשבת² וכיוצא בזה דברים משולשים כגון סין ומשה ולוי וכיוצא בו אלא מה טעם לא ירבה יתר משמונה דפין ולא עוד אלא שאנו חוש' לזונות בכל מקום והיישבתי מסתברא כנגד הלוחות שהיו כתובים ד' דפין בכל לוח נימצאת אומר שמונה דפין בלוחות וסמכתי על מה שכתי' לוחות כת' משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים דאם על שני עבריהם בלבד הוה סאגו ליה למימר משני עבריהם ולשתוק אלא כיון דהדר א' מזה שמענו כי ד' פנים היו כתובין בכל לוח ולוח הרי ה' דפין ומצאתי עיקר זה הסבר מפורש בגמ' דבני מערבא במסכת שקלים³ כיצד היו הלוחות כתובין ד' חנניה בר ממל וכול' עד ד' סימיי א' ארבעים על לוח זה וארבעים על לוח זה משני עבריהם מזה ומזה הם כתובים מטרונה ופיר' מטרונה מרובע כלום שהיה על כל לוח ולוח ארבעה פנים פניו ואחוריו וצידו הימין וצידו השמאל וראיה לדבר כי פיר' מטרונה מרובע כי ההיא דגרסינן בפ' מי שמת בבא בתרא⁴ ה' הריני נזיר הן אחת דיגון שנים מרונן שלש מטרונן ארבע פינטיגון חמש וזה המניין בלשון יון הוא ובגמ' דהקומץ

¹ Menachoth, 30.² Sabbath, 88.³ Jer. Shekalim, VI, 1.⁴ Baba Bathra, 164 ששום ז'.

רבה¹ תניא נמי שיעור הגיליון מלמטה טפח מלמעלה שלש אצבעות (fol. 5) ובין דף לדף כמלוא רוח שתי אצבעות: ובחומשין מלמטה שלש אצבעות מלמעלה שתי אצבעות ובין דף לדף כמלוא רוח גודלו ובין שיטה לשיטה כמלא שיטה ובין תיבה לתיבה כמלוא אות קטנה ובין אות לאות כמלוא חוט הסערה לא ימעט אדם את הכתב לא מפני ריוח שלמטה ולא מפני ריוח שלמעלה לא מפני ריוח שבין שיטה לשיטה ולא מפני ריוח שבין פרשה לפרשה נודמנה לו תיבה בת חמש אותיות לא יכתוב שתיים בתוך הדף ושלש חוץ לדף אלא שלש בתוך הדף ושתיים חוץ לדף נודמנה לו תיבה בת שתי אותיות לא יורקנה לבין הדפין אלא חוזר וכותב מתחלת השיטה ובפרק השותפין² גרסינן ונותן רווח בין חומש לחומש שבתורה ארבע שיטות ובין נביא לנביא שלשנים עשר שלש שיטות וכול' אַם רבינו יהודאי גא' ז"ל ושלא יתערב אות באות ושלא תצא השיטה חוץ לשרטוט יותר משתי אותיות ומשם הגדול יי' אלהים אדני יְהוָה שלא יוציא אלא אות אחת בלבד חוץ לשרטוט ולא שתיים ומאלהים יוציא שתיים מן השרטוט ואם היה סופר שיודע לכתוב ואינו בקי בקריאה אסור לכתוב דתניא במסכת דספרים ואינו רשאי לכתוב אלא אם כן הוא יודע לקראת: הריה אלמנשה שנינו³ אין בין ספרים לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון ותפילין ומזוזות אינן נכתבין אלא אשורית רבן שמעון בן גמליאל אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית הא לענין טומאת ידים ולתפרן בגידין זה וזה שוין וספרין הנכתבין בכל לשון מטמאין את הידים והרי שנינו במסכת ידים⁴ מקרא שכתבו תרגום ותרגום שכתבו מקרא וכתב עברית כולן אינן מטמאין את הידים עד שיכתבו אשורית על הספר בדיו והעמדנו הא והא בגופן שלנו שהן צורת כתב אשורית ופירקנו רב אשי אַם משנתינו בכל הספרים שלמקרא וכי תנן ההיא ידיים בשאר ספרים זולתי ספרתורה שאין מטמאין את הידים עד שיכתבו אשורית ור' יהודה דתניא⁵ ספרים נכתבין בכל לשון ורבותינו לא התירו שיכתבו אלא יונית ותניא אַם ר' יהודה אף כשהתירו רבותינו לא התירן אלא בספר תורה משום מעשה דתלמאי המלך ופיר' תרגום שכתבו מקרא כגון יגר שהדותא ובמגלה ונשמע פתגם וכל הנשים יתנו יקר לבעליהן נמצאת אומר שלש מחלקות בדבר לרבנן כל הספרים שלמקרא נכתבין בכל לשון ולרבן שמעון בן גמליאל לא התירו בכל הספרים עם לשון הקדש אלא יונית ולרבותינו ולר' יהודה כל הספרים של מקרא זולתי ספר תורה אינן נכתבין

¹ Menachoth, 30.² Baba Bathra, 13.³ Megillah, 8.⁴ Yadaim, 4, 5.⁵ Megillah, 9.

אלא בלשון הקדש וכשהתירו יונית לא התירו אלא ספר תורה * ותפילין ומזוזות לדעת הכל אינן נכתבין אלא אשורית ובלשון הקדש אבל מגלה לדעת הכל אינה נכתבת אלא אשורי אבל רבן שמעון בן גמליאל מתיר כתב יוני לכל והלכה כמותו ומותר לקרותה בלעז ללעזות והיא שכתובה אשורית ולענין פסאקא הלכה כרבן שמעון בן גמליאל דתנן ¹ רבן שמעון בן גמליאל אומר אף בספרין לא התירו שיכתבו אלא יונית אם ר' אבהו הל' כרבן שמ' בן גמ' ואמ' ר' חייא בר אבא אמ' ר' יוחנן הינו טעמ' דרבן שמעון בן גמליאל דכתי' יפת אלהים ליפת וישכון באהלי שם מיפיותו שלפית יהו באהלי שם והינו כתב יון דכתי' בני יפת גמר ומ' ומד' ויון וג': וצריך ספר תורה להיות שלם ולא מיבעיא היכא דהוה חסר כתב אחד דהיא אות אחת אלא אפילו קוץ אחד לא מיבעי למהיו חסר דבענן כתיבה תמה ובמסכתא דמנחות בפ' הקומץ רבה ² גרסינן לענין מזוזות ותפילין ואפילו כתב אחד מעכבן ואמרין פשיטא פיר' דכתב אחד מעכבן ואמ' ר' יהודה אמ' רב לא נצרכה אלא לקצו של יוד. ואמרין הא נמי פשיטא לא נצרכה אלא לאידך דרב יהודה אמ' רב דאמ' רב יהודה אמ' רב כל אות שאין הגויל מוקף לה מארבע רוחותיה פסולה אמ' אשיאן בר נדבך משמא דרב ניקב מתוכו שלהי כשר יריכו פסול אמ' ר' זירא לדידי מפרשא לי מיניה דרב הונא ורב יעקב מיניה דרב יהודה תוכו כשר יריכו אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר אם לא (א) פסול אגרא חמוה דר' אבא איניקיב ליה (כר) (ע) א דהי דהעם בנקבא אתא לקמיה דרב אבא אמ' ליה אם נשתייר בו כשיעור אות קטנה כשר ואם לא פסול ראמי בר תמרי דהו ראמי בר דיקולי איפסיק ליה (כר) (ע) א דוא דויהרג בנקבא את(א) לקמיה דר' זירא אמ' ליה זי(ל) איתי ינוקא דלא חכים ולא טפיש אי קארי ליה ויהרג כשר ואי לא ייהרג הוא ופסול פיר' ויהרג דכת' בפרשת והיה כי יביאך ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו ויהרג יי כל בכור וג' או בעית אימ' בתפילין הוא עסיק ואיפשר לומר בספר תורה הוא עסיק ובכולהו צריך שיהא הגויל מקיף את האות מארבע רוחותיה ובני מערבא נמי בגמ' דמגלה ³ גרסי ר' זעירה בש' רב ניקב נקב ביריכו שלהא אם גורדו ונשתייר שם יריך קטנה כשר ואם לא פסול ר' זעורה בשם רב חסדא היה הג' מכלא את הגויל אם גורדו ונשתייר שם יריך קטנה כשר ואם לא פסול פיר' אם היה הדיו אוכל הגביל ומכלה את הירך שלתבה ר' זעורא בר אשי בר נדבה נקב נקב באמצע בית אם היה הגביל מקיפו מכל צד כשר ואם לא פסול וגרסי נמי התם ר' ירמיה אמ' לה ר' זעורה בשם ר' חסדא ר' יונה ור' יוסא תריהון אמרין

¹ Megillah, 9.² Menachoth, 29.³ Jer. Megillah, 29.

ו' זעורה בר אשי בר נדבה חברייה אמרין (fol. 6) בש' ו' חננאל
 אם היתה דיו יוצא מן הנקבין פסול כיצד יעשה לוחכה בלשונו והיא עומדת
 פיר' קודם שיכתוב וצריך לכתוב בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר נאה על גבי
 עורות צבאים ולהתנאות בו בכל יכלו דכתי' זה אלי ואנוהו דתניא בפ' ו'
 אליעזר¹ אם לא הביא אם ו' ישמעאל זה אלי ואנוהו חיתנאה לפניו במצות
 עשה לפניו סוכה נאה לולב נאה שופר נאה ציצית נאה לשמה וכתוב לו ספר
 תורה לשמו בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן וכורכו בשיראין נאין ודרשי
 רבנן חייב אדם לעשות לו סוכה נאה לולב נאה ציצית נאות תפילין נאות
 ויכתוב לו ספר תורה בדיו נאה בקולמוס נאה בלבלר אומן על גבי עורות
 צבאין ויעטפנו בשיראין שנא זה אלי ואנוהו ואם טעה והשמיט תיבות או
 אותיות מותר לו לחלות דגרסי בני מערבא במגלה נקראת² תולין בספרים ואין
 תולין בתפילין ומוזות ולענין מי שטעה והיה צריך לכתוב את השם וכתב
 מילה אחרת תניא נמי במסכת מנחות³ הטועה את השם גורד את מה שכתב
 ותולה את מה שגירד וכותב את השם במקום הגירד דברי ר' יהודה ר' יוסי אומ'
 אף תולין את השם ר' יצחק אומ' אף מוחק וכותב ר' שמעון שיזורי אומ' כל
 השם כולו תולין מקצתו אין תולין ר' שמעון בן אלעזר אומר משום ר' מאיר אין
 כותבין את השם לא על מחק ולא על מקום גירד ואין תולין אותו אלא מסלק
 את היריעה כולה וגוזה איתמר רב חננאל אם רב הלכה תולין את השם רבה
 בר בר חנה אם רב יצחק בר שמואל בר מרתא הלכה מוחק וכותב ונימ' מר
 הלכה כמר ונימ' מר הלכה כמר פיר' למה לא אמר רב יצחק בר שמואל בר
 מרתא הלכה כר' יצחק שהרי כדבריו פסק ויאמר רב הלכה כר' יוסי שהרי
 כדבריו פסק משום דאפכי להו פיר' יש שמהפך דברי ר' יהודה לר' יוסי ודברי
 ר' יוסי לר' יהודה ועיקר ההפיכה הזאת משכחת לה בביתא דספרים⁴ ר' יהודה
 אומר אף תולין את השם אם ראבון בר חיננא אם ר' חנינא הלכה כר' שמעון
 שיזורי ולא עוד אלא כל מקום ששנה ר' שמעון שיזורי הלכה כמותו ואמרין
 אהדי פיר' על הידי אם הל' כר' שמעון שיזורי או נימ' אהא דתניא ר' שמע'
 שיזורי אומ' כל השם כולו תולין מקצתו אין תולין הא איתמר עלה אם רב
 חננאל אם רב הלכה תולין את השם ורבה בר בר חנה אם ר' יצחק בר שמואל
 בר מרתא הלכה מוחק וכותב ואו מי איתה פיר' אילו הוה ראבון בר וזיננא אם
 ר' חנינא פוסק הלכה כר' שמעון שיזורי בזה המקום נימ' הוא נמי ויהיו שלשה
 אמוראין חולקין בפסקא דהא הל' וכיון שלא דיבר עמהן שמענו שלא בזה

¹ Sabbath, 133.

² Jer. Megillah, 133.

³ Menachoth, 29.

⁴ Boraita de Sepharim, V, 4.

המקום פסק הל' כר' שמע' שזורי אלא על מקום אחר והתחילו לחפס על אי זה מקום ושקלי וטרו כוליה ופליגי בהאי פיסקא דפסק ראבון בסוף שמעתא רב פפא ורב נחמן בר' יצחק ומכל מקום ידענו שלא פסק ראבון בר' חנינא מש' ר' חנינא בר' שמע' שזורי בזה המקום ונשתייר שם ארבעה תנאין ר' יהודה ור' יוסי ור' יצחק ור' שמעון בן אלעזר ואע"ז דתניא בבביתא דספרים¹ סתמא כר' שמעון בן אלעזר אין כותבין את השם לא על מקום המחק ולא על מקום הגרד טיפת הדיו שנפלה על הכתב גורדו וייתקינו ובעלי התלמוד לא פסקו לא כר' שמעון בן אלעזר ולא כר' יצחק אלא חד פסק כר' יהודה וחד פסק כר' יוסי וההוא פיסקא דסלקא דעתין דר' שמעון שזורי כבר אידחי ליה ונשתייר ר' יהודה ור' יוסי וצריכין אנו לראות אמאי מיניהו סמכין או כר' יהודה דאמ' גורד את החול וכותב שם או כר' יוסי דאמ' אף כותבין² את השם ומיסתברא דכר' יוסי דהא קימ' בכל דוכתא דלא איפסיקא הילכתא בהדיא ר' יהודה ור' יוסי [וגז'] וצריכין אנו לידע פירוש טעמיהו דחמשה תנאיי אילין ומה בין סברא דמר לסברא דמר בתחלה טעמו של ר' יהודה דסבירא ליה גורד את החול וכותב את השם במקום הגרד ותולה את החול שגרד סבירא ליה דאין תולין את השם ומותר לכתבו על הגרד ור' יוסי סבר בשם שתולין את החול שנשמט כן תולין את השם דאמ' אף תולין את השם ור' יצחק סבר³ אף מוחק וכותב סבירא ליה דאם תלה מוטב ואם רצה למחוק את החול ולכתוב את השם מוחק וכותב פיר' אחרינא ור' יצחק דאמ' אף מוחק סבירא ליה דגורד ואם רצה למחוק מוחק שהגרירה לחוד והמחק לחוד הגרירה היא בראש הסבין עד שהגרד מן העור והמחק בזמן שהדיו לח מעביר ידיו הסופר עליו ומוחקו וכותב את השם על מקום המחק והינו דפליגי ר' שמע' בן אלעזר מש' ר' מאיר בתרויהו על [יהודה שאמר] לכתוב את השם על הגרד ועל ר' יצחק שהתיר לכתבו על המחק וכן אמ' אין כותבין את השם לא על המחק ולא על הגרד ור' שמעון שזורי סבר אם לא נכתב מן השם כלום תולין אותו כולו ומותר ואם כתב מקצת השם טעה והשמיט מקצתו כגון שהשמיט ה'א מאלהים או ים סבר אין תולין אותו דאין חולקין את השם לפיכך אין תולין מקצתו ובמחיקה לא איירי ור' שמעון בן אלעזר אסר לכתוב את השם על המחק ועל הגרד ואסר לתלותו אלא מסלק את חיריעה כולה ובעלי התלמוד לא פסקו לא כר' יצחק דאמ' אף מוחק ולא כר' שמעון בן אלעזר שאסר את המחיקה ואת התלייה ור' שמעון שזורי לא נתברר לנו שפסק ראבון בר' חנינא מש' ר' חנינא הל' כמותו אלא רב פסק הלכה כמאן דאמ' תולין והוא ר' יוסי ור' יצחק בר' שמואל

¹ Boraita de Sepharim, V, 4.² צ' תולין.³ דאמ' סבר is written Above.

בר מרתא פסק הלכה כמן דאמ אף מוחק וכותב והוא ר' יהודה ומסתברא דהלכתא כמאן דאמ תולין את השם וכמשמע התלמוד שר' יוסי הוא דהא קימ לן בכל דוכתא דלא איפסיקא בה היל בהדיא בפלוגתא דר' יהודה ור' יוסי שהלכה כר' יוסי ובזה המקום לא איפסיק לן הילכתא בהדיא לפיכך הדרינן לכללא ולא תיקשי לך מה שאמרנו שיש מי שהופך את דבריהם אעפ כן על גירסא דרבנא אשי סמכין: (fol. 7) שהוא בעל התלמוד דאלמלא קימ ליה בקושטא לא הוה גרים הכי בבריתא ועוד מסתבר טעמיה דר' יוסי שאמ תולין את השם שהוא טפי עאדיף מכתבתו על המחק או על הגרד ועוד מסתייע טעמיה דר' יוסי שאמ תולין את השם מדקימ לן כי ציץ נזר הקדש היה השם תלוי בו ובמסכת דשבת ב"ב אמר ר' יצא¹ גרסינן ציץ דומה כמין מס שלזהב ורחב שתי אצבעות ומוקף מאוזן לאוזן וכתוב עליו בשתי שיטין קדש ל מלמטה ויוד והי מלמעלה ובמסכת יומא בפרק טרף בקלפי² ובמגלה נקראת³ גרסי בני מערבא נמי קדש ל מלמטן והשם מלמעלן ועוד סתמא בבריתא דספרים⁴ תניא אין כותבין את השם לא על מקום המחק ולא על מקום הגרד ועוד ר' שמעון שזורי מסייע ליה לר' יוסי דאמ כל השם כולו תולין ולא אסר אלא לתלות מקצתו ואעפ שדברי ר' שמעון שזורי תלויין מכל מקום הוה להו תרי תנאי סוברין שמותר לתלות את השם ואי קשיא לך אהיא דגרסי בני מערבא במס דמגלה טעה והשמיט את השם אית תני תני תולה את השם ואית תני תני מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ופסק ר' זעיר רב חננאל בשם רב הלכה כמי שהוא אומר מוחק את החול וכותב את השם ותולה את החול ההיא לא קשיא מידי דהא ר' חננאל בשם רב הוא דפסק בגמ דידן הל' כר' יוסי דאמ תולין והוא גירסא דירוש לא סמכין עליה דכל היכא דאיכא פלוגתא בין תרי אולפאני על גמרא דידן סמכין ועל מה שפירשו בעלי תלמודינו כי הוא נכון ומסויים יתר מגמרא דבני מערבא והאי דחאזית דגמרינן (קצת) מגמרא דבני מערבא קצת הלכות התם ההוא במידי דלא פליג עליה גמרא דידן הילכך מכל מקום ההוא פיסקא דפסיקנא דתולין את השם פיסקא מעליא הוא ולא תזוז מיניה ועוד מסתייע האי סברא דתולין את השם ממאי דגרסי בני מערבא ר' זעיר רב חננאל בשם רב אם היה כנון אני יי אלהיכם מותר פיר מותר לתלותו למה מפני שהן שלש תבות או מפני שיש בו חול מה נפיק מן ביניהן אל אלהים יי אין תאמר מפני שהן שלש תיביות הרי הן שלש תיביות ואין תאמר מפני שיש בו חול הרי אין בהן חול

¹ Sabbath, 63.² Jer. Yoma Hal., I.³ Jer. Megillah Hal., XI.⁴ Boraita de Sepharim, V, 4.

לִיִּי צְרִיכָה בִּיִּי צְרִיכָה פִּיִּי מִיבִעִיזוּ בְּעוֹ לָהּ וְלֹא אִיפְשִׁיט וְכֹל זֶה עַל דַּעַת מִי שְׁאוּסֵר לְתַלּוּת אֶת הַשֵּׁם אֲבָל עַל דַּעַת מִי שֶׁמְתִיר אֵינּוּ צָרִיךְ שִׁיחָא עִמּוֹ חוּל וְלֹא שֵׁם אַחֵר שֶׁהָרִי הוּא מְתִיר לְתַלּוּת אֶת הַשֵּׁם לְבָדּוּ וְאִיכָא מִרְבּוֹאֵתוֹ מֵאֵן דְּפַסֵּק בְּמָקוֹם אֶחָד הֵל כִּי יִהְיֶה דֹאֵם מוֹחֵק אֶת הַחוּל וְכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם וְכִי שִׁמְעוֹן שִׁיזוּרִי דֹאֵם הַשֵּׁם כּוֹלֵל תּוֹלִין מִקְצָתוֹ אֵין תּוֹלִין וּבִידּוּעַ כִּי דְבָרֵי שְׁנֵי הַתְּנָאִין הִלְלוּ מִפְּקֵן מִהֲדָדִי וְלֹא יִתְחַבְּרוּ דְּבָרֵיהֶם כְּאֶחָד וּמִי שֶׁסּוֹבֵר כִּי יִהְיֶה דֹאֵם מוֹחֵק אֶת הַחוּל וְכוֹתֵב אֶת הַשֵּׁם וְאוּסֵר לְתַלּוּת אֶת הַשֵּׁם לֹא מִסְתַּבֵּר לִיָּה כְּרִשׁ שִׁיזוּרִי דֹאֵם תּוֹלִין אֶת הַשֵּׁם וְעוֹד תִּקְשִׁי לִיָּה כֹל אוֹתָן הַטַּעֲמִים שֶׁהִקְדַּמְתִּי וְאֵין כְּתוּבִי מֵאִי דְּסִבְרָא לִי לִפִּי עֲנִיּוֹתִי¹: גְּרַסִּין בְּמִם סוֹכָה בִּפְּ הִישָׁן תְּנִיא כּוֹתְבֵי סִפְרִין תְּפִילִין וּמוֹחוֹת הֵן וְתַגֵּר וְתַגְרִי תַּגְרִיהֶן וְכֹל הָעוֹסֵק בְּמִלְאֲכַת שְׁמִים לְאִיתוּי מוֹכְרֵי תְּכֵלֶת פְּטוּרִין מִקְרִית שְׁמַע וּמֵן הַתְּפִלָּה וּמֵן הַתְּפִילִין וְכוּ' וּבְתוֹסַפְתָּא דְּבִרְכוֹת בִּפְּ שְׁנֵי כּוֹתְבֵי סִפְרִים תְּפִילִין וּמוֹחוֹת מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע וְאֵין מִפְּסִיקִין לְחַפְלָה וְ אוֹם בְּשֵׁם שְׁאֵין מִפְּסִיקִין לְחַפְלָה כִּךְ אֵין מִפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע וְ חֲנִיָּה בֵן עֲקִיבָא אוֹם בְּשֵׁם שֶׁמִּפְּסִיקִין לְקִרְיַת שְׁמַע כִּךְ מִפְּסִיקִין לְחַפְלָה אִם וְ אֶלְעִזָּר בֶּר צְדוֹק כְּשֶׁהָיָה רַבֵּן גְּמִלְיָאֵל וּבֵית דִּינֵי בִּיבְנָה וְהָיוּ עֹסִיקִין בְּצִרְכֵי צְבוּר לֹא הָיוּ מִפְּסִיקִין שְׁלֹא לְהַסִּיעַ מִלִּיבֵן: וְגֵרְסֵי בְּנֵי מַעֲרַבָא בִּפְּ כִּיצַד מִפְּרִישִׁין אֶת הַבְּכוֹרִים אִם וְ אֲבֹא וְ אֲחָא מִפְּסִיק וְקִאֵי פִיר שְׁהִיָּה מִפְּסִיק וְעוֹמֵד מִלְּפָנֵי תְּלִמִּידֵי חֲכָם דּוּ חֲשַׁשׁ לְהִדָּא דְּתַנִּי כּוֹתְבֵי סִפְרִים תְּפִילִין וְכוּ' וּפִיר רַבִּינוּ נָסִים הֶרֶב הַגְּדוֹל בְּסוֹף הַתְּשׁוּבָה שֶׁכְּתַבְתִּיהָ בְּתִשְׁבּוּבוֹת בְּרִכוֹת לְעֲנִיִן הָעוֹסֵק בְּצִרְכֵי צְבוּר קוֹדֵם קִרְיַת שְׁמַע כְּלָשׁוֹן הַזֶּה הִילֵּכֵךְ כֹּל הֵיכָא דְּאִיפְשֵׁר לְהִיעֲשׂוֹת צִרְכֵי צְבוּר וְכוּ' הֵתֵם: וְהוּא הָדִין לְסוֹפֵר שְׁכוֹתֵב סִפְרֵי תוֹרָה: וְהֵיכָא דְּטַעָה הַסּוֹפֵר וְכָתֵב שֵׁם בְּמָקוֹם שְׁאֵין צָרִיךְ לוֹ אוֹ אִפִּילוּ אוֹת אֶחָת מִן הַשֵּׁם אִסּוּר לִיָּה לְמַמְחֵק יִתִּיה דְּתַנִּיא בְּבִרְיָתָא דְּסִפְרִים² וְ מֵאִיר אוֹם מִשּׁוּם וְ יִשְׁמַעְיָאֵל מִנִּין לְמוֹחֵק אוֹת אֶחָת מִן הַשֵּׁם שֶׁהוּא עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה שֶׁנֶּאֱמַר וְאֲבַדְתֶּם אֶת שְׁמֵם מִן הַמָּקוֹם הַהוּא לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לִיִּי אֱלֹהֵיכֶם וְהִיכִי עֲבִיד מִנְּקֵד עֲלֵיו נְקוּדוֹת מְלַמְעֵלָה דְּתַנִּיא הַכּוֹתֵב אוֹכְרָה פַּעֲמִים מִנְּקֵד אֶת הָרֵאשׁוֹן הַנְּקוּדוֹת שֶׁאִמְרוּ מְלַמְעֵלֵן וְלֹא מְלַמְטֵן וּבְפֶרֶק שְׁבוּעַת הָעֵדוּת בְּמִם שְׁבוּעוֹת³ בִּירְרוּ אֶת הַשְּׁמוֹת שֶׁאִסּוּר לְמוֹחֵק וְאֵת שְׁאֵין אִסּוּרִין לְמוֹחֵק דְּתַנִּיא הֵתֵם יִשׁ שְׁמוֹת שֶׁנִּמְחָקִין וְיִשׁ שְׁמוֹת שְׁאֵין נִמְחָקִין וְאֵילוּ הֵן שְׁמוֹת שְׁאֵין נִמְחָקִין אֶל אֱלֹהֵי אֱלֹהֵיךְ אֱלֹהִים אֱלֹהֵיכֶם אֱלֹהֵיהֶם אֱחִיָּה אֲשֶׁר אֱחִיָּה יְהוָה שְׁדֵי צְבָאוֹת הָרִי אֵילוּ אֵין נִמְחָקִין וְאֵילוּ הֵן שְׁמוֹת שֶׁנִּמְחָקִין הַגְּדוֹל הַגְּבוּר וְחֲנוּרָא וְהָאִדִּיר וְהָרוֹמֵם וְהַחֹק וְהָאֲמַת וְהָעוֹז חָנוּן וְרַחוּם אֶרֶךְ אֲפִים וְרַב חֶסֶד: תִּךְ כֹּל הַטַּפֵּל

¹ Succah, 21.² Boraita de Sepharim, V, 4.³ Shebuoth, 35.

לשם בין לפניו ובין לאחריו נמחק לפניו כיצד לבו מִחֶשֶׁךְ סִימָה לִיִּי לַמֶּד נִמְחָק
 בִּיִּי בִי נִמְחָק וַיִּי וְאוֹ נִמְחָק מִיִּי מִם נִמְחָק הִיִּי הִי נִמְחָק שִׁיִּי שִׁין נִמְחָק בִּיִּי
 כֶּף נִמְחָק לֵאחֲרָיו כִּיצַד אֱלֹהֵינוּ נוֹן וָא נִמְחָקִין אֱלֹהֵיכֶם כֶּף מִם נִמְחָקִין אֱלֹהֵיהֶם
 הִי מִם נִמְחָקִין אַחֲרֵיהֶם אוֹמֵר לֵאחֲרָיו אֵינוּ נִמְחָק שִׁכְבֵּר קִידְשׁוֹ הֵשֵׁם אִם רַב הוֹנָא
 הִלְכָה בְּאַחֲרֵיהֶם י תָנוּ רַבָּנֵן כְּתַב אֶלֶף וְלִמַּד מֵאַלֶּה [ים] יוֹד וְהִי מִיִּי אֵין נִמְחָק
 שִׁין וְדַל מִשְׁדֵּי צַד וְבִי מִצְבֹּאוֹת נִמְחָק ר' יוֹסִי אוֹמֵר צְבֹאוֹת אֶפִּילוֹ כּוֹלֵוּ נִמְחָק שְׁלֹא
 נִקְרָא הֶקְבֶּה צְבֹאוֹת אֲלֵא עַל שֵׁם יֵשׁ שֶׁן וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתִי אֶת עַמִּי וְג'
 וְאִיתָה נָמִי בְּבִרְיָתָא דְּסַפְרִים וּפִירְשׁוּהוּ בְּגַמְּ דְּבִנֵּי מַעְרְבָא בְּמִגִּלָּה¹ כִּלְלוֹ
 שֶׁל דְּבַר כָּל שְׁ[כִינִי] אֲבוֹ בּוֹ שֵׁם מִתְקָרִי (fol. 8) וְלִית הִילְכְתָּא כִּי יוֹסִי דֹאמֵר
 צְבֹאוֹת אֶפִּילוֹ כּוֹלֵוּ נִמְחָק שְׁלֹא נִקְרָא הֶקְבֶּה צְבֹאוֹת אֲלֵא עַל שׁוֹם יִשְׂרָאֵל שֶׁן
 וְהוֹצֵאתִי אֶת צְבֹאוֹתִי אֶת עַמִּי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִצַּד בְּמִשְׁפָּטִים גְּדוּלִים וָאֵף עַל גַּב
 דְּגֵרְסֵי בְּנֵי מַעְרְבָא תָנִי ר' יוֹסִי אוֹמֵר שֶׁל בֵּית חֲגִירָה כּוֹתְבִין אוֹמְנִין הִיוּ
 בִּירִשְׁלָם וְהִיוּ מוֹחֲקִין צְבֹאוֹת שֶׁכֵּן הוּא שֵׁם חוֹל בְּמִקּוֹם אַחֵר וּפְקִדּוֹ שְׂרִי
 צְבֹאוֹת בְּרֹאשׁ הָעַם אֶפִּילוֹ הִכִּי לִית הִילְכְתָּא כּוֹתִיָּה דְּהָא בְּהִדְיָא אִמְרִין בְּגַמְּ
 דִּידָן אִם שְׁמוּאֵל אֵין הִלְכָה כִּי יוֹסִי וּבִשְׁבֻעוֹת נָמִי גֵרְס(ינ) כָּל הַשִּׁמּוֹת
 הָאִמּוּרִין בְּאַבְרָהָם קֹדֶשׁ חוּץ מִזֶּה שֶׁהוּא חוֹל וַיֹּאמֶר יִי אִם נָא מִצְּאֵתִי חֵן
 בְּעֵינֶיךָ וְג' חֲנֻנִיָּה בֶן אָחִי ר' יְהוֹשֻׁעַ וְר' אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה שֹׁאֵם מִשׁוֹם ר' אֶלְעָזָר
 הַמּוֹדְעִי אָמְרוּ אֵף זֶה קֹדֶשׁ וְקִימָה לָן כְּשֵׁנִי הִתְנַאֵן הִלְלוּ חֲדָא דְּהָא מִימְרָא דְּרַב
 מִסִּיעַ לְהוֹ דֹּאמְרִין כְּמֵאֵן אֲזֵלָא הָא דֹּאמֵר ר' יְהוּדָה אִם רַב גְּדוֹל הַכְּסֻת
 אוֹרְחִין יֵתֵר מִהִקְבֻלָּת פְּנֵי שְׂכִינָה כְּמֵאֵן כְּאוֹתוֹ הוּזַן וְעוֹד הָא פֶּסֶק שְׁמוּאֵל
 כּוֹוֹתִיהוּ דֹּאמֵר ר' הוֹנָא בְּר' חֵיִיא אִם שְׁמוּאֵל הִלְכָה כְּאוֹתוֹ הוּזַן וְגֵרְסֵי בְּנֵי מַעֲרָ
 בְּמִסְכְּתָא דְּמִגִּלָּה כָּל הַשְּׁמוֹת הַכְּתוּבִים בְּאַבְיָנוּ אֲבָרָהָם הָרִי אֵילוֹ קוֹדֶשׁ חוּץ
 מֵאַחַד שֶׁהוּא חוֹל כְּאִשֶּׁר הִתְעוּ אוֹתִי אֱלֹהִים מִבֵּית אָבִי וַיֵּשׁ אוֹמֵר אֵף הוּא קוֹדֶשׁ
 שְׁאִילוּלִי אֱלֹהִים כִּבֵּר הִתְעוּ אוֹתִי כָּל הַשְּׁמוֹת הָאִמּוּרִין בְּלוֹט חוֹל חוּץ מִזֶּה שֶׁהִיא
 קֹדֶשׁ וַיֹּאמֶר לוֹט אֱלֹהִים אֵל נָא אֲדִנִּי הִנָּה נָא מִצָּא עֲבָדְךָ חֵן וְג' לְהַחֲיוֹת אֶת
 נַפְשִׁי מִי שִׁישׁ בִּידוֹ לְהַמִּית וְלְהַחֲיוֹת הִיוּ אוֹמֵר זֶה הֶקְבֶּה וְתִנָּי בְּבִרְיָתָא דְּסַפְרִים
 אֱלֹהֵי הָאֱלֹהִים וְאֲדִנִּי הָאֲדָנִים הָרֵאשׁוֹנִים קֹדֶשׁ וְהָאַחֲרוֹנִים חוֹל אֱלֹהֵי אֲבָרָהָם
 וְאֱלֹהֵי נַחֲוֹר הָרֵאשׁוֹן קֹדֶשׁ וְהָאַחֲרֹן חוֹל יִשְׁפָּטוּ בִּינֵינוּ אֱלֹהֵי אֲבִיהֶם מִשְׁמַשׁ קֹדֶשׁ
 וְחוֹל יֵשׁ לֹאֵל יְדֵי וְאֵין לֹאֵל יְדִיד כּוֹלֵם חוֹל וְלֹא הוֹצַרְכִּי לְכָתוּב שֶׁאֵר הַשְּׁמוֹת
 הָאִמּוּרִין בְּכָלֵל כָּל הַמִּקְרָא שְׁלֹא לְהַאֲרִיךְ כִּי לְעִנְיָן שִׁמּוּשׁ סֵפֶר תּוֹדָה אֲנוּ
 צְרִיכִין כֵּן וְכִבֵּר בִּירְרִיתִי כּוֹלֵן בְּסֵפֶר הַבִּינּוֹת בְּפֶרֶשׁ וְאֵרָא בְּעֵינִי וְשָׁמִי יִי וְאִשֶּׁר
 שָׁמַעַת כִּי צָרִיךְ הַסּוֹפֵר בַּעַת כְּתִיבְתּוֹ הֵשֵׁם לְכַנּוּפִי בִי עֲשֶׂרָה לֹא יִדְעָתִי לוֹ עִיקֵּר

¹ Jer. Megillah Hal., XI.

בכל התלמוד ומידת חסידות הוא וקדושתא יתירתא וכל מה דאיפשר ליה לסופר לכווני דעתיה ולקדושי נפשיה בכתיבת השם דכל יקוריה טפי עאדיף ואם אפשר לו להיות מתעטף בציצית ומניח תפילין שפיר ראמי אע"ז דקימ' לן שכל העוסק במצותן פטור ממצוה אחרת וצריך לעשות מה שאמרו דבותינו כי הסופר צריך להתכוון ולכתוב את האזכרות לשמן כלום שצריך לכתוב את השם בכוונה ובקדושה בכל יכלו וכל ספר תורה שלא נכתבו האזכרות שבו לשמן פסול כדגרסינן בפרק הניזקין במסכת גיטין ההוא דאתא לקמיה ד' אמי אמ' ליה ספר תורה שכתבתי לפלוני הזכרות שבו לא כתבתים לשמן אמ' ליה ספר תורה ביד מי אמ' ליה ביד לוקח אמ' ליה נאמן אתה להפסיד שכר ואין נאמן אתה להפסיד ספר תורה אמ' ליה ' ירמיה נהי דאפסיד שכר הזכרות שכר כולו מי אפסיד אמ' ליה שאני אומ' כל ספר תורה שאין הזכרות שלו כתובות לשמן אין שווה כלום והקשינו ואמאי ויעביר עליו קולמוס ויקדשו כמאן דלא כ' יהודה דתניא הרי שהיה צריך לכתוב את השם ונתכוון לכתוב יהודה וטעה ולא הטיל בו דלת מעביר עליו קולמוס ויקדשו דברי ' יהודה וחכמים אומ' אין זה השם מן המוכחר פ' נמצאת זו ההוראה שהורה ' אמי שאמ' כל ספר תורה שאין הזכרות שלו כתובות לשמן אינו שווה כלום דלא כ' יהודה דאי כ' יהודה סבירא ליה מפני מה אמר אין שווה כלום והחזרנו אפילו תימ' ' יהודה עד כאן לא קאמ' ' יהודה אלא בחדא הזכרה אבל בכוליה ספר לא משום דמיהוי כמנומר ובמסכת גיטין בהמביא תנינא פרישנן טעמיהו דרבנן שאמרו אין זה השם מן המוכחר דטעמיהו דרבנן משום זה אלי ואנוהו והא דתניא בהניזקין (ובול') ובדוכתא אחריתי (תניא וכול') שנו חכמ' בבביתא דספרים הכותב את השם ואפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו היה כותב חמשה וששה שמות כיון שגומר אחד מהן משיב שאילת שלום כתב את האזכרה פעמים מנקיד את הראשון ומקיים את השני כתב אלף למד מאלהים ויוד הי מי' הרי זה מנקד הנקודות שאמרו מלמעלה ולא מלמטה ותניא נמי התם אין כותבין את השם אלא מן המוכחר כיצד לא יטביל אדם קולמוס שנים שלשה פעמים ויכתוב בו את השם אלא טוב לו פעם אחת וכותב בו את השם ' וביירש' גרסי ב' מנלה נקרא רב ששעה בריה דרב חננאל אמר צריך לכתוב הא למטה מארכובתו שללמד הל"י תגמלו זאת והא דתניא בהניזקין הרי שהיה צריך לכתוב את השם וכול' עיקרה בבביתא דספרים¹ והכי תניא רישה הצריך לכתוב את יהודה ונתכוון וכתב את השם תולה לו את הדלת הצריך לכתוב את השם ונתכוון וכתב את יהודה מוחק את הדלת ומתקן

¹ Boraita de Sepharim, V, 3.

את הי האחרון הצריך לכתוב את יהודה ונתכוון וכתב את השם והרי יהודה לפניו מנקרו וכותב אֵת הצריך לכתוב את השם ונתכוון וכתב את יהודה והרי השם לפניו מוחקו וכותב שם אחר הצריך לכתוב את השם וכותב את יהודה ומעיה ולא תלה לו דלת ו יהודה אומ' יעביר עליו קולמוס ויקדשנו וחכמ' אומ' אין זה מן המובחר וכבר אוקימנה להא ד' יהודה בפרק הניזקין בשם אחד ובדוכתא אחריתי אמרי הטובל את הקולמוס לכתוב את השם לא יתחיל מאותו השם אלא יתחיל מן האות שלפניו (א)סור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב חוץ מתפילין ומזוזות (fol. 9) דגרסינן ב' הקורא את המגלה למפרע¹ גופה אמ' רבה בר בר חנה אמ' ו יוחנן אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב ומותבינן עליה מיהא דתניא אמ' ו שמעון בן אלעזר מעשה בר מאיר שהלך לעבר שנה באסיא ולא היה שם מגלה וכתבה מלבו וקראה ומפריק² ו אבהו שאני ו מאיר דקאים ביה ועפעפיך יישירו נגדך כלום שהוא בקי בחסירות וביתירות ובכל ענייני ספרים על פה גמרא גמיר להו ואמ' ליה ו אמי בר ברכיה ל' ירמיה מדופתי מאי ועפעפיך יישירו נגדך אלו דברי תורה שכתוב בהן התעיה עיניך בו ואיננו מיושרים הן אצל ו מאיר ו חסדא אשכחיה לרב חננאל דקא כתיב ספרים שלא מן הכתב אמ' לו ראויה כל התורה כולה להיכתב מפיו אלא אמרו חכמ' אסור לכתוב אפילו אות אחת שלא מן הכתב ואמרין מדקאמ' ליה ראויה כל התורה כולה להיכתב מפיו מכלל דמיושרין הם דברי תורה אצלו כ' מאיר פיר' ומה טעם אסר עליו לכתוב שלא מן הכתב והא ו מאיר כתב ומשנינן שעת הדחק שאני אענ' דשמעינן מיהא שמעתא דהיכא דאיכא חכם גדול דבקי בחסירות ויתירות ודברי תורה מיושרין אצלו כ' מאיר וליכא גביה ספרים לאיכתב מְיִינְהו שרי ליה למכתב וכי שארו ליה למכתב לא שארו ליה אלא ספרים אבל ספר תורה לא מצינן אדם [שה]יה בו כח למכתב ספר תורה שלא מן הכתב דהא ו מאיר מגלה הוא שכתב ורב חננאל ספרים קא כתיב ולא ספרי תורות שכן דרכן שלרבותנו שלא לומר על ספרי תורות ספרים ולא לקרות ספר תורה ספר סתם וכי מעיינת משכחת לה ושאר ספרים דאמרין הני מילי בדורות ראשונים דהוו חכימין בכל ענייני ובקיאין בחסירות ויתירות ובכל מילי דסופרים אבל בזמן הזה אין אדם רשאי לעשות כן ואפלו בשעת הדחק אסור דאין אנו בקיאין בחסירות ויתירות דהכי גרסינן בפר' האשה נקנת לפיכך נקראו הראשונים סופרים שהיו סופרים כל אותיות שבתורה שהיו אומרים ואו דנחון חציין שלאותיות שלספר תורה דרש דרש חציין שלתיבות והתגלח

¹ Megillah, r8.² Above ומפריק is written ומשני.

דפיסוקין עין שלכרסמנה חזיר מיער חצי אותיות שלספר תלין והוא רחום
 יכפר עון דפיסוקין בעי רב יוסף ואו דגחון מהאי גיסא או מהאי גיסא אמ
 ליה אבוי וניתי ספר תורה ונימנינהי מי לא אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן
 לא וזו משם עד שהביאו ספר תורה ומנאום אמר ליה אינהו בקי[אין] בחסרות
 ויתירות ואנן לא פקיעין בעי רב יוסף והתגלח מהאי גיסא או מהאי גיסא אמ
 ליה אבוי הכא ודאי פיסוקי נינהו מיהא ליתבי ולמני אמר ליה בפסוקי נמי לא
 פקיעין דכי אתא רב אחא בר אדא אמר במערבא פסקי ליה להאי קרא לתלתא
 פסוקי ויאמר יי אל משה הנה אנכי בא אליך בעב הענן וג' ¹ לפיכך צריך
 הסופר לכתבו ביראה וברתית ולידע כי מלאכת שמים היא ולהזהר שלא
 לכתוב אלא מספר מונה ובדוק דאע"ג דקימ' לן דיש אם למקרא אפילו הכי
 המסורת שבידנו צריכין אנו להתחזק בה בכל יכלתנו שלא לעבור חוס ושלום
 על מאי דכתי' לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו
 וכולי האי ואולי ננצל מעונש הטעות מקל וחומר מהסופרים הראשונים
 שהיו בקיין בחסירות ויתירות והיו דברי תורה מיושרין אצלן כגון ר' מאיר
 וחביריו אפילו הכי היו מפחדין ומרתיעין ממלאכת שמים ויראין עד למאד מן
 חעונש אנו העניים העלובים על אחת כמה וכמה ובפרק היה נוטל את מנחתה
 גרסינן במסכ' דסוטה ² אמר רב יהודה אמר שמואל משום ר' מאיר כשהייתי למד
 תורה אצל ר' עקיבא הייתי מטיל קנקנתום לתוך הדיו ולא אמר לי דבר כשבאתי
 אצל ר' ישמעאל אמר לי בני מה מלאכתך אמרתי לו לבלר אני אמר לי בני לך
 והזהר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא שאם תחסר אות אחת או אם
 תיתר אות אחת נמצאת מחריב את כל העולם כולו אמרתי לו רבי דבר אחד
 יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו ואמרינן התם מאי קאמ' ליה ומאי
 קא מהדר ליה ואמרינן הכי קאמ' ליה לא מיבעיא בחסירות ויתירות דפקיענא
 אלא אפילו למיחש ליה לזבוב הדלמא אתי יתיב על תאניה דדל ומחיק ליה
 ומשוי ליה ריש דבר אחד יש לי וקנקנתום שמו שאני מטיל לתוך הדיו זה
 שאמ' ר' ישמעאל לר' מאיר שאם תחסר אות אחת או אם תיתר אות אחת
 אתה מחריב את העולם מפרשי טעמה דמילתא בני מערבא באגדתא דויקרא
 ובאגדתא דשיר השירים דאמ' ר' לוי אפילו דברים שאת רואה אותן כולן שהן
 קוצין בתורה תלי תלין הן פיר' דכתי' קוצותיו תלתלים יכולות הן להחריב את
 העולם ולעשות אותו תל כמ' דא' א' והיתה תל עולם לא תבנה עוד כתוב שמע
 ישראל אלהינו יי אחד אם עושה את ד' הרי אתה מחריב את העולם כתי'

ובפ' במה שומנין [שבת מט:] איבעי רבא הביתה לעשות מלאכתו.
 ממניא הוא או לא

² Sotah, 20.

כי לא תשתחוה לאל אחר אם עושה אתה ר' הרי אתה מחריב את העולם כתי' ולא תחללו את שם קדשי אם עושה אתה ה' ה' הרי אתה מחריב את העולם שנ' כל הנשמה תהלל יה אם עושה אתה ה' ה' א' מה' א' העו' כחשו ביי' אם עושה אתה כ' הרי את' מה' את העו' ¹ כתי' אין קדוש ביי' אם עושה אתה כ' אתה מחריב את העולם ובמסכת שבת ב' הבונה ² תניא וכתבתם שיחא כתיבה תם שלא יכתוב אלפין עינין עינין אלפין ביתין כופין כופין ביתין גמין צדין צדיין גמין דליתין רישין רישין דליתין היהין חיתין היהין ווין יודין יודין ווין זיינין נונין נונין זיינין מיתין פ'פין מיתין כפופין פשוטין פשוטין כפופין מימין סמיכין סמיכין מימין סתומין פתוחין פתוחין סתומין פרשה פתוחה לא יעשנה סתומה סתומה לא יעשנה פתוחה או שכתבה כ'שירה או שכתב את השירה כיצא בה או שכתבה שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזהב הרי אילו יגנוזו ועיקרה בסיפרי ³ וההיא דאמ' רב חסדא זאת אומרת סתום ועשאו פתוח כשר מותבינן עלה מן הבריתא הזאת ומסקינן ליה בתנאי כלום שאין דבריו הלכה לפי שהפתוחין והסתומין מסורת לאבותינו הראשונים מפי משה רבינו מפי הנבורה ובריש מס' מגלה גרסינן אמ' ר' ירמיה בר אבא ואי תימ' ר' חייה בר אבא מ'נצפ' צופים אמרום ואקשי' צופים [ולא משה והכתוב] אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה [ועוד האמר ר'] חסדא מס' וסמך שבלוחות ב' [נס] היו [עומדין אין מהוא] ולא הו' ידעי הי באמ' צע תיבה [והי בסוף תיבה] [fol. 10] ואתו צופים תקינינהו ואמרו פתוחין בראש תיבה ובאמצע תיבה סתומין בסוף תיבה והדר אקשינן סוף סוף אכתי אלה המצוות שאין נביא רשאי לחדש דבר מעתה פיר' והרי התקנה הזאת חידוש ומפרקינן כוליה מהוה הו' ומסורת מ'משה רבינו היא אלא שכחום וחזרו ויסדום פיר' הצופים חזרו ויסדום: ומקצת התלמידים שאל' על עסק הסימן שהוא מ'נצפ' וכך אמר אם על סדר אותיות הוה להו' לסמוני כ'מנפ' והראתי לי בו טעם מסבארא שכיון שהמסורת הזאת שכחום אבותינו וחזרו הצופים ויסדום נקראו על שמן כל מי שיגע בדבר נקרא על שמו וזה הסימן שכתבו חכמים כסדר הזה מ'נצפ' כלום שדבר זה נשתכח וחזרתה ולמדתה אותה מן צופים ואחר ימים הרבה מצאתי תשובה לרבינו שרירא גאון ור'בנו האי גא' ז' וכך אמרו אבל אשר אמרתם למה לא שמו רבותנו סימן שלהם על הסדר כ'מנפ' כך שמענו כיון שהשמועה כך צופים אמרום שמו את הסימן מ'נצפ' כלום מן צופיך באו אלה ומצאתי עיקרא דהאי סברא לבני מערבא במסכת מגלה והכין גרסי כל

¹ כתיב ביי' בגרו אם עושה אתה כ' הרי א' מה' א' העולם: ²

² Sabbath, 103.

³ Siphri Deut., V, 9.

האותיות הכפולין באלף בית כותב את הראשונים בתחלת התיבה ובאימצע התיבה ואת האחרונים בסופה ואם שינה פסל משום ך מתייה בן חרש אמרו מִנְצַפֿךְ הלכה למשה מסיני מהו מִנְצַפֿךְ ך ירמיה בש ך שמואל בר רב יצחק מה שהתקינו לך הצופים ומאן אינון אילין צופין מעשה ביום סניריר שלא נכנסו חכמ לבית הוועד ונכנסו התינוקות אמרין אתון נעביד בי וועדה דלא יבטל אמרין מהו הדין דכתי' מס מס נון נון צדי צדי פי פי כף כף ממאמר למאמר מנאמן לנאמן מצדיק לצדיק מפה לפה מכף לכף ידו שלהקבה לכף ידו שלמשה וסיימו אותן חכמים ועמדו כולם בתורה בני אדם גדולים אמרין ך אלעזר וך יהושע הוון מנהון ך ירמיה בשם ך חיה ברבא וך סימן תריהון אמרין תורת הראשונים לא היה לא הא שלהם ולא מס שלהם סתומין קא סמך סתום ך סימן וך שמואל בר נחמן תריהון אמרין אנשי ירושלם היו כותבין ירושלם ירושלימה ולא היו מקפידין ודכנתה צפון צפונה תימן תימנה: שנינו בף הקורא את המגלה למפרע בעניין מגלה היתה כתובה בסם בסיקרא בקומום ובקלקנתום על הנייר ועל הדפתרא לא יצא עד שתהא כתובה אשורית בדיו על העור • והוא הדין לספר תורה שאם כתבו בכל הני סממאני או על מחאקא או על דפתרא אינו מוציא מידי חובה ובביתא דספרים כתיב הלכה למשה מסיני שתופרן בגידן וג' הלכה למשה מסיני שכותבין בדיו על גבי העור והרי המקרא מסייע ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי את הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו והני כתרים ותנים הכתובין בספר תאני המסורין אלינו במלאכת שימוש ספר תורה צריך הסופר שיהא זהיר בהם וכל התקנות הכתובין בה אשר העתקנו מאבותינו עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע ואם תאמר (בי) מיכדי כל המצוות שלנו שלימות היא וגמורות בגמ' וכשלחן ערוכות דכתי' אף ערכה שלחנה אפשר דלא הוו מדברי עיקרא ד[דבר]ים הללו הרי עיקרא מפורש לפניך במסכתא דמנחות בפרק הקומץ רבה¹ והכין גרסינן התם אמ' רב יהודה אמ' רב בשעה שעלה משה למרום מצאו להקבה שיושב וקושר כתרים לאותיות אמר לפניו רבונו שלעולם מי מעכב על ירך אמר לו אדם אחד יש שעתידי להיות בסוף כמה דורות ועקיבא בן יוסף שמו שעתידי לדרש על כל קוצין וקוצין תילין תילין שלהלכות אמר לפניו רבונו שלעולם הראהו לי אמר לו חזור לאחורך הלך וישב בסוף שמונה עשרה² שורות ולא היה יודע מה הן אומרין חשש כוחו פיר' מיעט את עצמו לפני תורת ך עקיבא כיון שהגיעו לדבר אמרו לו רבנו מנין לך אמר להן הלכה למשה מסיני נתישבה דעתו אמר לפניו רבונו שלעולם יש לך אדם כזה ואתה נותן

¹ Menachoth, 29.² Not in the editions.

תורה על ידי אמר לו שתוק בני שתוק כך עלתה במחשבה לפני אמר לפניו רבונו שלעולם הראיתני תורתו הראיתי שכרו אם לו חזור לאחורך ראה ששוקלן את בשרו במקולין אמר לפניו רבונו שלעולם זו תורה וזו שכרה אמר לו שתוק משה שתוק כך עלתה במחשבה לפני ועיקר זה שאמרו בזה המעשה זו תורה וזו שכרה מפרש ב' הרואה במסכת ברכות¹ שעל הגיון תורה תפסוהו ובזה המקום לא השיב המקום למשה תשובה על דבריו ובסוף אותו המעשה הזכירו כי השיב המקום ב' למלאכי שרת אמר להם חלקם בחיים והכי גרסינן התם תנו רבנן מעשה וגזרה מלכות הרשעה על ישר שלא יעסקו בתורה מה עשה ר' עקיבא הלך והקהיל קהילות ברבים (וכולי) וישב ודרש עד יצתה בת קול ואמרה אשריך ר' עקיבא שיצתה נשמתך באחד אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבונו שלעולם זו תורה וזו שכרה ממתים ירך יי' ממתים מחלד אם להן חלקם בחיים ובמסכתא דספרים² גלו טעם דמילתא עיין ורבינו סעדיה גא' זל בעניין ונכשלו בחרב בלהבה בשבי ובבזה בספר דניאל ובמנחות³ נמי גרסינן אמ' רבה שבע אותיות [צדיכות שלשה] זיין שעמנא נין ואו קשיא לך מפני מה לא הזכירו בזה המקום מכל הכתרים שכתובין בספר תני חוץ משבע אותיות הללו לא תיקשי לך דהבא במצות מזוהה הו' עסיקי דהא על מתניתין דתנן שתי פרשיות שבמזוהה וג' אמרינן לה ואי אתה מוצא באותיות המזוהה שצריך כתרים⁴ חוץ משבע אותיות הללו אבל כתרים דספר תורה יש בה ספר בפני עצמו והוא ספר תאני ומאן דבעי למילף יתיה מהתם יליף לפיכך לא כתבתיו בזה המקום ורבינו יהודאי גאון זל אמר וצריך לכתוב את התנים וגרסינן נמי במנחות אמ' רב אשי חזינא להו לספרי דוקאני⁵ דחטרי ליה לגנו שלחית ותאלו ליה לבראעיה דהי חטרי ליה לגנו שלחית כלומ' חי ברומו שלעולם ופריש מקצת רבואתא שמעלין בראעיה דחית השמאלית למעלה מגנו ונראה כמטה עליה כזה ד' חולתי פירש כזה ד' ותלו ליה לברעיה דהי כי דבעי מיניה ר' יהודה נשיאה מ' אמי מאי דכת' בטחו בי' עדי עד כי ביה יי' (צ)ור עולמים אמ' ליה כל התולה בטחונו בהקב"ה הקב"ה הוה לו מחסה בעולם הזה ולעולם הבא אמ' ליה הכי קאמינא לך מאי טעם כתיב ביה יי' ולא כתי' כי יה יי' אמ' ליה כי דדרש ר' יהודה ביר' אלעאי אלו שני עולמים שבראן הקב"ה פיר' ב' שנים במנין שני עולמים [אחד] בהי ואחד ביוד ואיני יודע אם העולם הזה בהי והעולם הבא ביוד א[ם] העולם הזה ביוד והעולם

¹ Berachoth, 41.² Aboth dirabbi Nathan, c. 24.³ Menachoth, 29.⁴ Above כתר is written ר'.⁵ Sic. The 'רבי רב' of the editions is evidently a gloss.

הבא בהא כשהוא [אומר] אלה תולדות השמים והארץ בה(ברא)ם אל תקרא בהבראם אלא בהי בראם מלמד שנברא העולם הזה בהי למה (fol. 11) לפי שהעולם הזה דומה לאכסדרה שאם הוא רוצה לצאת משם יוצא מאי טעמ' תליא כרעא דהי דאי הדר בתשובה מעילין ליה וליעיליה בהך דנפק כולי האי לא מסתייעא מילתא דאמ' ריש לקיש מיא דכתי' אם ללצים הוא יליין וג' בא ליטמא פותחין לו וג' ומאי טעמ' קשר ליה תאנא אמ' הק' אם עושה תשובה אני קושר לו כתר: ולענין כתיב וקרי דכתי' במצחפאות אין כותבין בספר תורה אלא הכתוב בלבד אבל הקרי אין כותבין אותו דעל פה הוא ולא ניתן ליכתב: ובפרק אין בין המודר הנאה במסכת נדרים¹ אמרינ' אמ' ר' יצחק מקרא סופרים ועיטור סופרים וקריין ולא כתיבין וכתיבין ולא קריין הל' למשה מסיני: ובסוף מסכ' דמגלה² גרסינ' תנו רבנן כל המקראות הכתובין בתורה לגנאי קורין אותן לשבח כגון ישלנה ישכבנה בעפלים בטחרים וכול' מכלל דמיבעי ליה לסופר למכתב יתהון הכי כדכתיב דהני דקריין ולא כתיבין חובת הקורא הן בלבד שיאמר אותן על פה ולא ניתנו להיכתב: וגרסינ' בפרק יש בקרבנות הצבור³ במס' תמורה דרש יהודה בר נחמני מתורגמאניה דריש לקיש כתי' כתב לך את הדברים האלה וכתי' כי על פי הדברים האלה לומר לך דברים שעל פה אי אתה רשאי לכתבן דברים שכתב אי אתה רשאי לאמרן על פה והני דכתיבין ולא קריין קרו לה רבנן מסורת והני דקין ולא כתיבין קרו לה מקרא ואיפליגו ביש אם למקרא ויש אם למסורת בנגז' וצריך הסופר להיזהר במלאכת הפרשיות הסתומות והפתוחות המסורין אלינו ואיתה בספר תאגי נמי דגרסינ' בשבת⁴ פרשה סתומה לא יעשנה פתוחה פתוחה לא יעשנה סתומה ובבריתא דספרים⁵ כתיב פתוחין שעשאן סתומין וסתומין שעשאן פתוחין לא יקרא בו ואילו הן פתוחין כל שמתחיל מראש השיטה סתומין כל שמתחיל מאמצע השיטה וכמה יהא רווח מתחיל בשיטה וגומר בסתם כדי דבר שלחמש אותות ובשבת⁶ דגרסינ' או שכתבה כשירה או שכתב את השירה כיוצא בה או שכתבה שלא בדיו או שכתב את האזכרות בזה הרי אילו יגנוזו ובמסכת ספרים ברייתא כתיב ספר שכתבו כמין שירה שכתבה כמין ספר לא יקרא בו ואי זה הוא ספר שכתבו כמין שירה כגון שירת הים ושירת דבורה רצוף שעשה מסורג מסורג שעשאו רצוף לא יקרא בו ואי זה רצוף זה שכתוב כהילכתו מסורג כגון האזינו וספר תילין איוב וממשלות ושמעינ' מינה תיקון שירת האזינו (שתהא) שצריכה להיות מסורגת לשני

¹ Nedarim, 37.² Megillah, 25.³ Temurah, 14.⁴ Sabbath, 103.⁵ Boraita de Sepharim, I, 14.⁶ Sabbath, 103.

סטרים¹ ומקצת רבואתא אִםּ בה טעם דמסתבר וכך אמר מה טעם דשירת האזינו נכתבת שני סטרים כעדת הלויים שהן עומדין לכן ולכן בשיר ובשני עולמות וסיעתא לזה הטעם לפי ששירת האזינו היא שירה שלמוספי שבת דגרסינן בפרק יום טוב שלראש השנה² במוספי דשבתא מאי אִםּ רב חנן בר אבא אִםּ רב הוֹיז לָךְ ובאגדתא דקהלת אמרי ר' יוסי ב"ר אבון בש ר' שירת הלויים אין פוחתין אותה מששה קריות ומהו סימנה הוֹיז לָךְ ולענין שירת הים גרסינן בפרק מגלה נקראת³ אִםּ ר' חנינא בר אבא דרש ר' אלעאי איש כפר תמרתא כל השירות כולן נכתבות אריה על גבי לבינה ולבינה על גבי אריה עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אריה על גבי אריה ולבינה על גבי לבינה מאי טעם אִםּ ר' אבהו כלום אין תקומה למפלתן ובפרק בני העיר⁴ פרישו בני מערבא הא דאמרינן הכא כל השירות בשירת הים ושירת דבורה בלבד דגרסי התם בהדיא ר' זעירא ר' ירמיה בשם רב שירת הים שירת דבורה וכתבין אוריה על גבי לבינה ולבינה על גבי אוריה עשרת בני המן ומלכי כנען נכתבין אוריה על גבי אוריה ולבינה על גבי לבינה כל בניין דכן לא קאים מה היא כדון למצוה לעיכוב פיר עד כען שמענו שזאת התקנה צריכה שתהא כעניין הזה למצוה ועדיין צריכין אנו לשאל אם כתב בדאיעבד שלא כדרך הזאת מאי מעכב את המצוה או אינו מעכב אִםּ ר' יוסי לר' חנניה בר אחוי דרב הושעיה נכיר⁵ את כד הוינן קיימון קודם חנותיה דרב הושעיה חביבך ועבר רבא בר זבדא ושאלנן ליה ואִםּ בשם רב לעיכוב ושמעינן מיהא שמעתא שאם שינה בשירת הים ובשירת דבורה ובבני המן ובמלכי כנען פסל ומעכב המצוה ואיתה נמי באגדתא דקהלת רבתי ומקצת רבואתא פריש טעמה דשירה וכן אמר ויש בשירת הים שלשה עשר פתח כנגד שנים עשר דרכים שנקרע הים לשנים עשר שבטים ואחד כנגד שכינה וראש הדף יתחיל בו חמש שטים וסימניך הבאים ביבשה יי מת במצרים אז ישיר בראש שיטה וסופה ויאמרו עשרה מילין בשיטה כנגד עשרת הדברות ורבינו [יהודאי גזל] אמר אילו הן ראשי שורות שלשירה אז : לאמר : ורוכבו : לישועה : אבי : שמו : שלישיו : אבן : יי : קמין : אפיך : נחלים : אויב : נפשי : ברוחך : אדירים : כמוכה : פלא : בחסדך : קדשך : אחז : אדום : כל : ופחד : יעבור : קנית : לשבתך : ידיך : בא • וצריך לשלשו ויהיה סתום בתחל ובתכל ובתוך אריה על גבי לבינה והני ראשי שורות אשר כתב רבינו [יהודאי] עיקרה בספר תאג' ואם לא יעשה הסופר תקנה הזאת לא יתכן לו שיעשה אוריה על גבי לבינה ולבינה על (גבי אוריה)

¹ Above סטרים is written עננים.

² Rosh Hashanah, 31.

³ Megillah, 16.

⁴ Jer. Megillah Hal., VIII.

⁵ אולי צל רניך

גרסי בני מערבא במסכתא דמגלה אילו שמות שאין נחלקין עמיאל עמישדי צוריאלי צורישדי גמליאל פדהאל פדהצור אינן נחלקין ואילו שמות שהן נחלקין בית אל בית אבן חרה אף וחרה אפי בת פומיפרע וצפנת פענח וצ(ר)ך הסופר לחלוק בת היענה דתרי מילי נינהי אפילו לפסקן בשנ' שיטין בת בסוף שיטה והיענה בתחלת שיט(ה) ואין לו לעשות כן כאת בדדלעומר שאין לו לפסוק כדר בסוף שיטה לעומר בתחלת שיטה ואע"ז דפסיק להון בשתי תיבות אבל בשתי שיטין לית ליה למיפסקייהו דגרסינן בסו(ף) אילו טרפות¹ [שאני] בת הי(ענ)ה מדפסיק ליה ספרא בתרי תבות שמע מנה דתרי מילי נינהו אלא מעתה כדר לעומר דפסיק ספרא בשתי תיבות בתרי (fol. 12) שטין לא פסיק להי הכא בשתי שטין נמי פסיק להו: ומיבעי ליה לסופר לעשות תרי נונים הפוכין לפרשת ויהי בנסע הארון שהיא מסורת בידנו נמי ויש לה טעם גדול ובפרק כל כתבי הקדש במסכת שבת² משכחת עיקרה מפורש והכי גרסינן התם תנו רבנן ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה וי' פרשה זו עשה לה הקב"ה סמאנות מלמעלה ומלמטה לומר שאין זה מקומה רבי אומ' לא מן השם הוא זה אלא מפני שספר חשוב בפני עצמו כמאן אולא הא דאמ' ר' שמואל בר נחמ' אמ' ר' יונתן חצבה עמודיה שבעה אילו שבעה ספרי תורה כמאן כרבי ובאגדתא דבראשית ובאגדתא דויקרא דרשי נמי הכי ובבריתא דספרים תניא ויהי בנסע הארון ויאמר משה קומה וי' ויפוצו אויביך וינוסו וג' ויהי העם כמתאוננים עשה להם הכתוב סמאנות מלמעלה ומלמטה וכל כך למא שלא יהיו ישראל מצטערין מחמת הדרך שהיה קשה להם כלומ' שזה הסימן להם שהפך להם הקב"ה צער הדרך שלא יצטערו בה ל' ביצא בו יורדי הים באניות עושה (!) מלאכה וג' חמה ראו וג' ויאמר ויעמד וג' יעלו שמים וג' יחוגו וינעו וג' ויצעקו וג' שופך בוז וג' עשה להם הכתוב סמאנות מלפניהם ומא' וכל כך למא כדי לעשותן כאכין ורקין שבתורה לומ' לך יש צועק ונענה יש צועק ולא נענה כיצד הצועק לפני הגזירה נענה לאחר הגזירה אינו נענה ואיתה להא בריתא במסכת ראש השנה בארבעה ראשי שנים הן ובמקצת מדרשות דרשי טעם אחרינא ואמ' מה ראו חכמ' ליתן נונים הפוכין על ויהי העם כמתאוננים אלא אמרו חכמים כל התורה כולה מיוחדת לנבואת משה חזן מאילו שני פסוקין שהן מנבואת אלדד ומידד לפיכך סייגן בנזן כפוף ונטפל בתירה ושבעה מהן בספר תילין מן יורדי הים ו נונים על ו פיסוקין עד ויצעקו יקם סערה ולמה הן נכפפין שכל רוכב הים אינם מאמינים בחייהן ואמונתן נכפפין לאחריהן להודיען שאין חייהן חיים והן כופרין באמונת בוראן

¹ Chullin, 64.² Sabbath, 115.

ולפיכך הן נכפפין לאחוריהן. ועל שופך בן נון כפוף שכל התועה במדבר כתועה בים מה הים אין בו לא זרע ולא אילן ולא מיני מאכל ולא מים כך המדבר ולמה נידמו ישראל לרוכבי הים אלא מה רוכבי הים רואין את הגלים ואומרין על כל גל וגל בזה אנו שוקעין ובזה אנו שוקעין כך היו הולכי מדבר לפיכך נון כפוף על נדיבים¹: ואסור לנקד את ספר תורה וספר שהוא מנוקד פסול דתניא בספרים ספר המנוקד לא יקרי בו אַעֲפֹ שגורד את הנקודות שבו לא יקרא בו ואמ' רבינו יהודאי גא' זל' ולא יעשה שני נקודות בסיום הפסוק ואם עשה יגורד אותן והשיב רבינו האי' גא' זל' לבית המדרש שלרבינו נסים זל' בלש' הגרית והכי קאמ' ופי' ספר תורה מנוקט קמציץ ופתחין קד כנא כתבנא איצא הו'א אללפֹט פי' הלכות סופרים ספר תורה המנוקד אין קורין בו בציבור ואַעֲפֹ שגורד נקודות שבו ואדא' אֶכְרֵז יִרְד ויִכְרֵז גירא ולם יבלא בפנמו פאנה קד כרֵז מן שרוט ספרי תורה: ואותיות רברבי ואותיות זעירי כדכתי' בספר תני' ויש בדינו מסורת מאבותינו עשר נקודות בתורה דתניא בברייתא דספרים² עשר נקודות בתורה ישפט יי' ביני וביניך נקוד על יוד שביניך ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שלא אמרה שרה אִמְנו לאברהם אבינו בדרך שהאשה אומרת לבעלה ישפט יי' ביני וביניך אלא כך אמרה לו גרש האמה הזאת ואת בנה אמר לה מפני מה אמרה לו שהרי אני רואה את ישמעאל שהוא בונה במוסין וצד חגבין ושוחט ומעלה עליהן אמ' אם ילמד את יצחק בני כך וילך ויעשה כן לא נמצא שם שמים מתחלל אמר לה וכי מאחר שזכין לקטן חבין לו מאחר שעשינו הא גבירה ועשינו הא מילתה ונכנסה לתוך גדולה זו נעמוד ונטרדה מבתינו מה יהיו הבריות אומרין עלינו ולא נמצא שם שמים מתחלל בדבר אמרה לו הואיל ואני אומרת חילול שם שמים בדבר ואתה אומר חילול שם שמים בדבר יכריע המקום מדברי לדברייך מיד הכריע המקום על דברי אמינו שרה שנא' כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה ובפרק החובל בחבירו³ פירשוהו מסורת דין ויאמרו אליו איה שרה אשתך נקוד על אלה ועל יוד ועל ואו ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שמלאכי שרת היו יודעין ששרה באהל אבל אברהם לא הרגיש בהם אם מלאכי שרת הם ואם לא שהיה עומד ומיטפל במצוה מתחלה ועד סוף ובפ' השוכר את הפועלים⁴ גרסי' ויאמרו אליו איה שרה אשתך וג' לא ידע בשכבה ובקומה נקוד על וו האמצעי שבקומה שלבבירה ולמה נקוד אמ' ר' יוסי מלמד שבשכבה לא הרגיש ובקומה הרגיש וירין עשו לקראתו ויחבקו ויפל על צוארו וישקו נקוד על וישקו

¹ Above נדיבים is written שופך בן נון.² Baba Kama, 32.³ Boraita de Sepharim, VI, 3.⁴ Baba Mezia, 86.

ולמה נקוד אִם ר' יוסה מלמד שלא היתה נשיקה זו אלא נשיקת שנאה [ואיבה]
אִם לו ר' יהודה וכי בכף מי היתה בכף עשו או בכף יעקב בכף אוהב או
בכף שונא שז' יען היותך איבת עולם ותגר אֶת בני יִשְׂרָאֵל (על) ידי חרב בעת
אידם בעת עון קץ הא למדת שלא היתה נשיקה זו אלא נשוקת שנאה ואיבה
ואוֹם פלגי מים לִב מֶלֶךְ בִּיד יְיָ וְג' וילכו אחיו לרעות אֶת צֶאֱן אביהם נקוד
על את אִם ר' יוסי מלמד שלא לרעות את הצֶאֱן הלכו אלא לאכול ולשתות
ולתפתות ואעֲפֹ שלא היתה מחשבתן מלפני המקום כך הם נתכוונו לִכְך והלא
דברים קל וחומר ומה תקלה שבאתה על ידי צדיקים כך היתה בה מחייה
לדורות המצער עצמו על התורה ועל המצוות על אחת כמה וכמה • כל פקודי
הלויים אשר פקד משה וְאַהֲרֹן נקוד על ואהרן ולמה נקוד אִם ר' יוסי מלמד
שלא היה אהרן מן המניין • או בדרך רחוקה נקוד על הי שברחוקה ולמה נקוד
אִם ר' יוסי מלמד שלא היתה רחוקה אלא מאת [קו]פת העזרה ולחוף ואיתה
נמי בפרק מי שהיה טמא במסכת פסחים ונירם אבר חשבון עד דיבן ונשים עד
(נפח) אשר עד מירבא נקוד על ריש שבאשר ולמה נקוד אִם ר' יוסי מלמד
שלא היצרו את הכל אלא ששירו שם מקצת ובפרק המוכר את הספינה¹
• • • • • בעניין ונירם אבר חשבון פירושא מעליא עיין • עשרון עשרון לכבש
האחד לשבעת הכבשים נקוד על וא אמצעי שבעש שליוס טוב ראשון של חג
ולמה נקוד אִם ר' יוסי מלמד שלא היה שם אלא עשרון אחד בלבד אִם לו
ר' יהודה • • • • • בר • • • • • עשר כבשים ובמסכתא דמנחות
(fol. 3) גרסינן בפרק שתי מדות² תניא דרש ר' יוסי למה נקוד על
וא שבאמצע עשרון שבעש ביום טוב הראשון שלחג ראשון שלא ימודד
לא בשלשלה לפר ולא בשלשנים לאיל פיר' אלא מודדן עשרונית כאשר
שנינו במשנה לפי שז' עשרונים לפר לא היה מודדן מידה אחת אלא ג'
מדות וכן שני עש' לאיל: הנסתרות ליי' אלהינו והנגלות לָנוּ וְלַבְנֵינוּ עַד
עולם נקוד על לָנוּ וְלַבְנֵינוּ ועל עין שבעד ולמה נקוד אִם ר' יוסי אִם הִקְבֵּה
לִישׁ בְּנֵי כֶשֶׁם שאני תופס אתכם על האונסין כך אני תופס אתכם על
הגלוין אִם לו ר' יהודה והלא כשקיבלו תורה מסיני לא קיבלוה אלא גלוין
שז' מימינו אש דת למו אלא כך אמר להן כשם שאיני תופס אתכם על האונסין
כך איני תופס אתכם על הנסתרין³ ועוד נשאר ארבע נקודות בנביאים ואחת
בכתובים ארבע בנביאים אחד דספר שמואל ויאמר אל המלך אל יחשב לי
ארני עון ואל תזכור את אשר העוה עבדך ביום אשר יֵצֵא אֲדָנִי הַמֶּלֶךְ מִירֵשׁ
לשום המלך אל לבו למה נקוד על יֵצֵא יֵשׁ מי שפירש דקסבר שמעי שכיון

¹ Baba Bathra, 78.² Menachoth, 87 b.³ Sanhedrin, 43.

שיצא דוד מירוש' כבר יצא מן המלכות לפיכך התיר לעצמו לקללו ולא ידע שדוד לא יצא אלא לקבל גזירתו שלהקב' בתחלת מלכותו יצא לא פלש ברח מפני שאול ובסוף מל מפני אבש' וכבר קידם משה רבינו אשר יצא לפניו ואשר יבא לפניו; והשני בישעיה [מִדָּט] יוצרי פסל כולם תהו וח' בל יועילו ועידיהם ה'מה למה נקוד על ה'מה ללמדך שאפילו הכומרים שלעז' ה'מה בעצמן מעידין שהן תהו בענין דבת' על כן יזבח לח' ויק' למ' כי בהמה שמן חלקו והשלישית ביחזקאל ה'ה'כל נקוד כולו ולמה ללמדך שלא היה אלא במראות אלהים שלא נתכונן ההיכל עדיין לפי שיחזקאל בגלות הראהו הק' דבת' בעשרים וחמש שנה לגלותו והרביעית ביחזקאל נמי זמ'קצ'עו' (sic) נקוד עליה שמעתי שהיו החצרות הללו קטורות תלויות על ארבע עמודים ותחתיהן לשכות ולא נתאמת לי עדיין ואחת בכתובים דבת' לולא האמנתי לר' בט' ה' ואמרינן בגמ' דברכות למה נקוד על לולא וכו' גרסינן בפרק הקומץ רבה במנחות ¹ אמ' רב יוסף הני תרתי מילי אמ' רב בספרים ותניא תיובתיה חדא דאמ' רב ספר תורה שיש בו שתי טעיות בכל דף ודף ייתקן שלש ייגנו ותניא תיובתיה שלש ייתקן ארבע ייגנו תנא אם יש בו דף אחת שלימה מצלת על כולו פיר' מצלת אותו מן הגניזה אמ' רבי יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב והוא דכתיב רוביה דספרא שפיר פיר' שיה' (א) רוב חוקי ספר תורה כתובה בו שפיר אמ' ליה אבבי לרב יוסף אית ביה בההוא דף שלש טעיות מאי אמ' ליה הואיל ואיתיהיב לאיתקוני ייתקן ולא אמרן אלא בחסירות אבל ביתירות לית לן בה חסירות מאי טעמ' אמ' רבי כהנא משום דמיחוי כמנומר אגרא חמוה דר' אבא הוה אית ליה יתירות בספריה פיר' יתר על שלש טעיות בכל דף ודף אתא לקמיה דר' אבא אמ' ליה לא אמרן אלא חסירות פיר' לא אמרו ארבע ייגנו אלא בחסירות דצריך לתלות אותיות למעלה ומיחוי כמנומר אבל יתירות לית לן בה פיר' שיכול למחקו ובני מערבא בעו לה מיבעי במסכת מגלה ² הכי מה שלים שאין בו טעיות או שלם שאין בו ארבע ופיר' הא דאמרינן אם יש בו דף אחת שלים מציל על כולו הא דאמרת שלימה שלימה מן הטעות לגמרי או שלמה מלהיות בה ארבע טעיות ולא איפשימי להו ההיא בעיא אבל בגמ' דידן לקולא פשטינן לה והינו דאמ' ליה אבבי לרב יוסף אית ביה בההוא דף שלש טעיות מהו אמ' ליה הואיל ואיתיהיב לאיתקוני ייתקן ושמעינן מינה דשלימה שאמרו שלמה מלמיהו בה ארבע טעיות ואידך דאמ' רב הכותב ספר תורה ובא גומרי אפילו באמצע הדף ומותבין עליה דרב

¹ Menachoth, 29 b.² Jer. Megillah, I, 11.

הכותב ספר תורה ובא לא יגמור באמצע הדף בדרך שגומר בחומשין אלא מקצר ועולה פיר מרחיב בין שיטה ושיטה עד שמגיע סוף הדף ואתנין לפרוקי כי קאמ' רב בחומשין ולא קם הדין פירוקא דהא אמ' רב יהושע בר אבה אמ' רב גדל אמ' רב לעיני כל יש' באמצע הדף באמצע שיטה הילכך הויה הא בריתא תיובתיה והילכתא כבריתא שצריך הסופר לכון עד שכותב לעיני כל יש' בסוף הדף והא דפסק רבינו יהודאי לענין שיכון לעיני כל יש' בסוף שיטה לא סבירא לי הכי דהא בהדיא איתמר רבנן אמרי אף באמצע שיטה איתמר רב אשי אמ' אמצע שיטה דוקא והילכתא באמצע שיטה דוקא וכיון דהכי פסקינן בגמ' באמצע שיטה דוקא צריך הסופר לכיון ולכתוב לעיני כל יש' באמצע שיטה דליכא פירכא על פסקא דגמ' ואני כתבתי בעניותי מאי דסבירא לי ובגמ' דבני מערבא מקשי קושיא על הא דתניא ספר שיש בו שלש טעיות בכל דף ודף ייתקן ארבע ייגנו והא תני ספר שיש בו שמונים וחמש טעיות כפרשת בנסע הארון יתקן וקורא בו פיר' מיכלל דיתר מחמש ושמונים ייגנו ומפרקי אר' שמי כן בספר גדול וכן בספר קטן פיר' ספר קטן לא ייגנו אלא אם כן יהא בו ארבע בכל דף ודף וספר גדול ביתר מויהי בנסע הארון ויאמיר ספר גדול שהוא שלגויל יש' בו תקנות הרבה ודקדוקן וספר קטן הינו קלף דקליש ולא צריך לדקדוקי ביה ולא בהיקפו ובמסכת מכות באלו הן הגולין¹ איתמר ספר שתפרו בפשתן ר' יהודה ור' מאיר חד' אמ' כשר וחד' אמ' פסול למא דאמ' פסול דכ' למען תהיה תורת יי' בפיד ואיתקש כל התורה כולה לתפילין מה תפילין נתפרין בנידין אף כל לתופרין בנידין למאן דאמ' כשר לדבר המותר בפיד איתקוש ולא איתקוש ולהלכותין לתפילין (צ'ל. in the MS.) אמ' רב חזיון להו תפילין דבי חביבי דתפירי בכיתנאן ואמ' מר רב פלטיי ז' ז'ל' כל מי שתופר יריעות של ספר תורה ושאר כתבי הקד"ש לא יתפור יריעה לחברתה מתחלתו ועד סופו אלא משייר שיעור גיליון משת יאצבעות למעלה ולמטה ותופר את האמצעין . . . אמר הל' למשה מסיני לתופרין בנידין של בהמה טהורה ונקרא בטיית . . . ולענין שייור התפר נרסינן בפרק הקורא את חמץ למפרע אמר' אבא בריה דר' חייא בר אבא אמ' ר' יוחנן שייור התפר הלכה למשה מסיני ומאחו לה אמוחא לא אמרו אלא כדי שלא יקרע ובמערכא [תני] להא שם² מגלה נקראתבר' בן ברי' ר' דר' חיה בר בא [ר'] חייא בש' ר' יוחנן הלכה זה שהיה תופר צריך שישיר שלא יקרע אלא אם הלכה למה שלא יקרע ואם כדי שלא יקרע למה הלכה ופטורין ותניא מטילין במטלות מדובקין . . .

¹ Maccoth, II.² Jer. Megillah, I, II.

(fol. 4) והאי דקא גרסי בני מערבא וטולן במטלית מפרש בבריתא דספרים דתניא ספר שנקרע מלמעלה תופרין אותו מלמטה תופרין אותו מלמעלה ומלמטה תופרין אותו חוץ לכתב אין טולין עליו מטלית ואין דובקין אותו בדבק ו' שמעון בן אלעזר אומ' טולין עליו מטלית ודובקין אותו בדבק ושון שאם תפר כל שהוא שטולין עליו מטלית ודובקין עליו את הדבק ספר שהותר תפר שלו יחזור ויתפור שנייה יחזור ויתפור שלישיית לא יגע בו ופירש מר רב האיי נא' פום בר מר רב דויד ז"ל הכי ספר תורה שנקרע טולה עליו מטלית מבחוץ היאך טולה עליו מטלית מכיון קרעים וכתב שבהם זה בעד זה ועושה מטלית ממין הספר ושורה קימוס במים ונותן על המטלית ומדביקה על הקרע כמידתו מבחוץ ומחזקו ובמנחות¹ אמרינן אמ' ר' זעיר אמ' רב חננאל אמ' רב קרע הבא בתוך שתי שיטין יתפור בתוך שלוש לא יתפור אמ' ל' רבה זוט' לרב אשי הכי אמ' רב ירמיה מדופתי משמא דרבא הא דאמרת בתוך שלש לא יתפור לא אמרן אלא בעתיקאא אבל בחדתאא יתפור ולא חדתאא חדתאא ממש ולא עתיקאא עתיקאא ממש אלא הא דאיפיצן והא דלא איפיצן והני מילי בגדין אבל בגדין לא ופיר' גרדין כההיא דגרסינן במסכת סוכה² עשאה מן הקוצין ומן הגרדין ומן הנימין פסולה ופיר' שירי המסכת שמשירי האורג מן הבגד כשהו חותכו בעי רב יהודה בר אדה בין דף לדף מהו בין שיטה לשיטה מהו בין תיבה לתיבה מהו תיקו ולחומרא עבדין והא דאמ' רב הכא בתוך שלש לא יתפור לטעמיה דאמ' לעניין טעיות שלש ייגנו אבל לטעמא דבריתא דתניא שלש יתקן מיבעי למימר הכי בתוך שלש יתפור בתוך ארבע לא יתפור דקימא לן בבריתא דמותבין מינה אדרב והאי טעמא מיפרש בגמ' דבני מערבא דגרסי התם במגלה נקראת טעה והשמיט פסוק אחד אם יש בו שתיים שלוש שיטים מתקנו וקורא בו ארבע אינו קורא בו ו' זעיר בש' רב חננאל אף בקרע כן ובפרקא קמא דמגלה³ שנינו אין בין ספרין לתפילין ומזוזות אלא שהספרים נכתבין בכל לשון וג' ואמרינן הא לענין טומאת ידים ולתופרן בנידים זה זה שוין והתם נמי בדוכתא אחרית⁴ גרסינן אמ' ר' חלבו אמ' רב חמא בר גוריא אמ' רב מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת נקראת ספר שאם תפרה בפשתן פסולה וג' ושמעין מינה כי ספר תורה שתפרו בפשתן פסול ושמעין נמי דתפירת ספר תורה צריכה שתהא שלימה מלבד שיור התפר דכי אמרינן אם הטיל בה שלשה חוטי גדין כשההני מילי לענין מגלה דלדבר זה נקראת אגרת אבל לספר

¹ Menachoth, 31.³ Megillah, 8.² Succah, 9.⁴ Ibid., 19.

תורה לא סניא בהכי וגרסי בני מערבא במסכתא דמגלה¹ נמי ר' זעורה בש רב חננאל בש רב תיפורה הלכה למש' מסיני תניא בפרק השותפין בבא בתרא² כל הספרין גוללין לתחילתן וספר תורה ניגלל לאמצעיתו ועושה לו שני עמודין אחד מיכאן ואחד מיכאן אמ' ר' אלעזר כך מנהגן שלאנשי ירושלם שהיו עושין לסיפריהן כך ובמגלה³ גרסי בני מערבא ועושין עמוד לספר בסופו ולתורה מיכאן ומיכאן לפיכך גוללין את הספר לתחילתו ואת התורה לאמצעיתה ר' שמואל ר' זעורה בש ר' חייה בר יוסף ואפילו שתי ירעות פיר' האי דאמרינן לאמצעיתו לאו לאמצעיתו ממש אלא אפילו שתי ירעות מצד אחד ושתי ירעות מצד אחר סניא ר' זעורה שמואל בר שילת בש כהנא ובלבד במקום התפר וגרסינן בפרק בני העיר⁴ אמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן הגולל ספר תורה יעמידנו על התפר אמרי לה משום חילא ואמרי לה כד' שלא יקרע ואמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן הגולל ספר תורה גוללו מבחוץ ואינו גוללו מבפנים וכשהו מחדקו מחדקו מבפנים ואינו מחדקו מבחוץ פיר' כשהו גולל את הכרך החיצון שאותו בידו שאם יגלול על הכרך הפנימי כשהו בחיק נמצא נופל הכרך החיצון על הארץ וכשהוא מחדק מחזקו והכרכין שניהם נתונים בתיק ומקצת הגאונים פירש פיר' כשהוא מניחו בחיקו לגלול יודהר ויגלול מן הכרך שאצל ארכובותיו ולא מן הצד שכלפי לבו שאם יעשה כן יפול הכרך החיצון ויתגלגל לחוץ ואמ' ר' שפטי אמ' ר' יוחנן עשרה שקראו בתורה גדול שבכולם גולל ספר תורה דאמ' ר' יהושע בן לוי עשרה שקראו בתורה הגולל ספר תורה מקבל שכר כנגד כולן וב(ברי) תא דספרים [ג'] תני הגולל ספר תורה גוללו כנגד התפר אבל לא כנגד היריעה ולא ישמיט אדם ספר תורה מתיקו ויתלצנו אבל מח(דק)ו מאחוריו והנותן ספר תורה לחברו לא יתננו אלא בימין והמקבלו לא יקבלנו אלא בימין שבשניתנה תורה למשה בסיני לא ניתנה תורה אלא בימין שנא' מימינו איש דת למו ומיבעו ליה לסופר לאיזדהורי במלאכת ספרים כי מלאכת שמים היא ולהתכוון לשם שמים לא לשם ממון⁵ שלא יהא מצפה לשכר ולרווחא דחיישי שלא יאבד טובה הרבה אי לא יגלול במזונותיו כי טוב מעט לצדיק ויתחזק ויאמץ ואל ירפו ידי(ו) כי השכר גדול לפעולתו וכי נאמן בעל מלאכתו לשלם לו שכרו משלם ויתבונן בלבו כי לא יעשיר משכר סופרים לעולם והכי גרסי ב' מקום שנהגו במסכת פסחים⁶ תנו רבנן ארבע פרוטות אין בהן סימן ברכה ואילו הן שכר הכתבים ושכר המת(ור)גמנין ומעות שליתומים ומעות הבאין ממדינת הים

¹ Megillah, 19.² Baba Bathra, 14.³ Ibid.⁴ Megillah, 32.⁵ Above ממן is written מהא.⁶ Pesachim, 50.

ואמרין בשלמא שבר המתורגמנין משום דמיחזי כשבר שבת מעות יתומים נמי דלאו בני אחולי ניהו מעות הבאין ממדינת הים דל[או כל יומא] רחיש ניסא אלא שבר הכתבים מאי טעמ' כד' יהושע בן לוי דאמ' ר' יהושע בן לוי עשרים וארבע תעניות [קבעו אנשי] כנסת הגדולה על כותבי ספרים ותפילין ומוזות שלא יתעשרו שאם מתעשרין אין כותבין ותנן רבנו כותבי ספרים תפילין ומוזות הן ותגריהן ותגרי תגריהן וכל העסוקין במלאכת שמים לאיתויי מוכרי תכלת אינן רואין סימן ברכה ואם היו עסוקין לשמה רואין ועיקר ברייתא דא בסוף מסכת ביכורין(ם) ובמגילה בפ' בני העיר(ר) גרסינן אמ' ר' יוחנן מש' ר' מאיר אין מוכרין ספר תורה אלא ללמוד תורה ולישא אשה(ה) ביבמות¹ [בקידושין] גרסינן אין [לו בנים] נושא אשה דבת פרי(ה) ורב(יה) [יש לו] בנים נושא אשה דלאו בת פריה ורביה ונפקא מינה למכור ספר תורה ו . . . ופ' . . . גא' אין לו בנים מוכר (ספר) תורה ונושא אשה דבת פריה ורביה יש לו בנים נושא אשה דלאו בת פריה ור(ביה) אמר מין גלילי קובלין אנו עליכם פרושים וכולי אין מניחים ספרים עלי אמר ר' עקיבא (fol. 15) ובמנחות² גרסינן אמ' רב יהושע בר אבה אמ' רב נידל אמ' רב הלוקח ספר חורה מן השוק כחוטף א[ותו] מן השוק כתבו מעלה עליו הכתוב כאילו קיבלו מהר סיני אמ' מר יהודה אמ' רב ששת אם הגיה בו אות אחת מעלה עליו הכתוב כאילו כתבו: ואסור למיקרי בחומשין בציבורא ולא עוד אלא אפילו ספר תורה שחסר יריעה אחת לא מבעי לן למיקרי ביה בבי כנישתא ובפרק הניזקין³ גרסינן שלחו ליה בני גלילא ל' חלבו מהו לקרות בחומשין בשבת בבית הכנסת לא הוה בידיה אתה שאל בי מדרשא פשטוה מיהא דאמ' ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יונתן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו ובאנו לדחות ולא היא התם פיר' ספר תורה שחסר מחסר במילתיה הכא פיר' החומש לא מחסר במילתיה ופסקין רבה ורב יוסף דאמרי תרויהו אין קורין בחומשין בשבת בבית הכנסת משום כבוד הציבור . ומשמא דמר רב צמח בר חיים זל אמרו ששאלוהו הא דאמ' ר' שמואל בר נחמני אמ' ר' יוחנן ספר תורה שחסר יריעה אחת אין קורין בו משום דמחסר במיליה היכא דאכלי עכברים מיריעות שבו ולא מחסר במיליה כלום לא בכתב ולא באותיות אלא בנוילין בלבד קורין בו בצבור או לא והשיב כך ראינו שאם אכלו עכברים מן הספר עד שפחת אורכו מששה טפחים או נמי שפחת גליון שלו מכשיעור שאמרו

¹ Jebamoth, 6r. In text בקידושין.

² Menachoth, 30.

³ Gittin, 60.

חכמ' שיעור הגיליון מלמטה טפח מלמעלה שלוש אצבעות נפסל מלקרות בו בציבור ואם אכלו עכברים דבר מועט מן הגליונות בין מלמעלה ובין שלמטה שבשאתה מורד את הספר אתה מוצאו לאורכו ששה טפחים ובגיליון של מלמטה טפח ומלמעלה שלוש אצבעות מותר לקרות בו בצבור וכן הלכה ולעינין הפסולין לכתוב ספר תורה שנינו בפרק השולח במסכת גמין¹ אין לוקחין ספרים תפילין ומזוזות יתר על דמיהן מפני תיקון העולם אם ליה רב ביריא לרב אשי יתר על דמיהן הוא דאין לוקחין הא בכדי דמיהן לוקחין שמעת מינה ספר חנמ(צא) ביד גוי קורין בו ומפריק דילמא לגנוזו אם רב נחמן נקיטין ספר תורה שכתב מין ישרף כתבו גוי יגנו נמצא ביד גוי יגנו נמצא ביד גוי אמרי לה יגנו ואמרי לה קורין בו ספר תירה שכתבו גוי תני חדא ישרף ותניא אידך יגנו ותניא אידך קורין בו לא קשיא הא דתניא ישרף ר' אליעזר היא דאם סתם מחשבת נכרי לעב זר ועיקר דברי ר' אליעזר בפ' השוחט במסכתא דחולין² שכן שנינו במשנתינו השוחט לנכרי בשירה ור' אליעזר פוסל אם ר' אליעזר אפילו שחטה שיאכל הנכרי מוצר הכבד שלה פסולה שסתם מחשבת נכרי לעב זר והא דתניא יגנו האי תנא הוא דתאני רב חיננא בריה דרבה מיכשירוניא ספר תורה ספרים תפילין ומזוזות שכתבן מין אסור אשה קטן עבד גוי כותי וישראל משומ(ד) פסולין מאי טעמ' אם קרא וקשרתם וכתבתם את שישנו בקשירה ישנו בכתיבה את שאינו בקשירה אינו בכתיבה הא דתניא קורין בו האי תנא הוא דתניא לוקחין ספרים תפילין ומזוזות מן הגוי ובלבד שכתבן כהלכתן מעשה בגוי אחד שחיה כותב ספרים תפילין ומזוזות בצידן והתיר רבן שמעון בן גמליאל ליקח ממנו ומקשינין השתא רבן שמעון בן גמליאל עיבוד לשמן באעי כתיבה לשמן לא באעי מאי איהי דתניא ציפה עליהן עור בהמה טמאה פסולות עור בהמה טהורה כשירות ואעפ' שלא עיבדו לשמן רבן שמעון בן גמליאל אף עור בהמה טהורה פסולות עד שעבידו לשמן וקימא לן כרבן שמעון בן גמליאל דבענן עיבוד לשמן מההוא מעשה דהנזקין דההוא דאתא לקמיה דר' וקימא לן מעשה רב פיר' ומכל מקום קשיא דרבן שמעון בן גמליאל אדר' שמעון גמליאל דהתם אמר עיבוד בעי לשמן והכא כתיבה לשמן לא בעי ואתא רבה בר שמואל לאוקימה בגר שחזר לסורו ואמרינן כל שכן דהוה ליה מין ואוקמה רב אשי שחזר לסורו מחמת יראה פיר' היה מתירא מן הגויים שלא יהרגוהו אבל לבו לשמים לעולם ספר תורה שכתבו גוי גמור אסור וקימ' לן כההיא בריתא מציעיתא דאמר ספר תורה שכתבו מין ישרף

¹ Gittin, 45.² Chullin, 38.

כרב חנינא דהל כותיה דאמ ספר תורה שכתבו מין ישרף כתבו גוי יגנו נמצא ביד מין יגנו נמצא ביד גוילא יגניז ואמרי לה קורין בו ועוד דהא בריתא מציעיתא עדיפא מכולהו דקמיתא [דסתם מחשבת] נכרי לעז ורבנן פליגי עליה ולית הל כר אליעזר ובתרייתא [מוקימנה] כרבן שמעון (בן גמליאל) דאמר לוקח ספרים מן הגוי אע"ז דאוקימנה בגר שחזר לסורו מחמת י(רא)ה¹ תאני רב חנינא בריה דרבא מיכשרוניא וכול' ועוד דהא מברר טעמא [כל] שישנו בקשירה ישנו בכתיבה ועוד דרב נחמן מסייע לה הילכך סבירא סוף שמעתא דרב נחמן דאמ' נמצא ביד גוי אמרי לה יגנו ו(אמ)רי לה קורי(ז) הרב הגדול טעם דמאן דאמ' יגנו דחישנין שמא גוי כתבו הולכך ידועה בענין בזה וילל וסתם דעתא שלא גוי כתבו ליכא חשש וקורין ביה שכן לדעת מאן דאמ' קורין בו לכתחלה ולעינין ספר תורה שכתבו [מין] שאמ' רב נחמן מין לעבז זר ובפר' כל כתבי הקדש וספרי מינין אין מצילין אותן מפני הדליקה ר' שורפן ר' טרפון אקפה את בני שאם יבואו להכישו נ אתרין בו ועליהן (?) יש לע

(fol. 16) תכלית שנאה שנאתים וג' וכשם שאין מצילין אותן מפני הדלקה כך אין מצילין אותן לא מן המפולת ולא מן המים ולא מכל דבר המאבדן ופסק רבינו הא"י גאון זל דהני ספרי מינין ספרי תורות דכתבינון מינין אינון ולא ספריהון שחיברו אותן הן ופירוש הגיליונין בשנויים בן הגוילין שלספרי מינין שאין כתוב בהן כלום דהכי קאמרינן התם הכי קאמר וספרי מינין הרי הן כגליונים דידהו [מה גלי] ונים דידהו לית בהו מששא אף ספרי מינין לית בהו מששא ובריתא ששנויה בן בפרק כל כתבי הקדש עיקרה בבריתא דספרים אבל הגליונים שלנו מצילין אותן מפני הדליקה

ולעינין כבוד ספר תורה גרסינן בפרק בני העיר² אמ' ר' פרנך אמ' ר' יוחנן כל האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום בל' אותה מצוה פיר' לפי שעבר על מצוה דרבנן ועל הא שמעתא דר' פרנך סמכי רבנן דגזרי על הידים הבאות מחמת ספר תורה והיא גזירה אחת משמונה עשר דבר שגזרו בו ביום ובמסכתא דשבת בפרק ציצית השבת גרסינן התם והספר ספר מאי טעמ' גזרו ביה רבנן מומאה אמ' רב

¹ Jer. Hal., 24.² Megillah, 32.

משרשיה כתחלה היו מצניעין אוכלין דתרומה אצל ספר תורה אמרי האי קדש והאי קדש כיון דחזו דקאתו לידי פסידה גזרו ביה רבנן ט[ומא]ה וידים מפני שהידים עסקניות הן [אמרן] אף הידים הבאות מחמת ספר תורה פוסלות את התרומה מאי טעמ' משום ד' פרנך דאמ' ר' פרנך כל האוחז וכול' ובפרק בני העיר¹ גרסינן אמ' ר' ינאי בר בריה דר' ינאי סבא משמיה דר' ינאי רבה מוטב תיגלל המטפחת ואל יגלה² ספר תורה: ופירש מר רב הונאי בר יוסף דקאמרין האוחז ספר תורה ערום נקבר ערום אלא גוללו במטפחת ואם תאמר נכנסת המטפחת בין גויל ונגללת עם ספר תורה וצריך להוציאה בידו מבין הגוילין ויש לו לספר תורה כען ביוזין מוטב שיגלל מטפחת ואל יגלה ספר תורה ושמעת מינה דעיקר גזירה משום כבוד תורה הוא ומשום חיבתה ולא מיבעיא ספר תורה דאסור למינקטיה ערום אלא אפילו כל כתבי הקדש מטמאין את הידים ובמסכת ידים³ במשנתינו שנינו אומרין צדוקין קובלין אנו עליכן פרושין שאתם אומרין כתבי הקדש מטמאין את הידים וספרי המירס אינן מטמאין את הידים אמ' ר' יוחנן (יוחנן) בן זכאי וכי אין לנו על הפרוש אלא זו בלבד הרי הן אומרין עצמות החמור טהורין ועצמות יוחנן כהן גדול טמאין אמרו לו לפי חיבתן היא טומאתן שלא יעשה אדם עצמות אביו ואמו תוֹרוֹדוֹת אמר להן אף כתבי הקדש לפי חיבתן היא טומאתן וספרי המירס שאינן חביבין אינן מטמאין (א) את הידים ולא מיבעיא כתבי הקדש למטמא את הידים אלא אפילו הגיליון שבספר נמי מטמא את הידים שכן שנינו במסכת ידים נמי גיליון שבספר שמלמעלה ומלמטה ושבתחלה ושבסוף מטמא את הידים ר' יהודה אומ' שבסוף [אינו] מטמא (א) [עד ש] יעשה לו עמוד ואפלו תיק שלספר תורה והתיבות נמי מטמא את הידים ואסור [לאחזם] ערום ובתוספתא דר' חייא משכחת לה רתניא תיק שלספר ותיבה שלספר ומטפחות ספר טהורות מטמאות את הידים בפרק בני העיר⁴ גרסינן אמ' ר' זירא אמ' רב מתנא הלוחות והבימות אין בהם משום קדושה ופירש רבינו חננאל זל החלק שלמעלה ושלמטה ושלבין (ק)דושה(ה) כלומ' יכלה ויגנוז ויחתך החלק שבו אין בו משום קדושה ספר שמלמעלה ושמלמטה וכול' ואני בענייני סבירא שפיר' ש ש ע גדולה וממה שאמרנו בסופה (?) ובימה שלעין ומסתייע . . . פירוש בפרק בני העיר ר' יהודה בש שמואל בימה ולוחין אין בהן . . . קדושה . . . קדושת בית הכנסת על האי פירושא בתרא סמכינן ובברייתא

¹ Megillah, 32.³ Yadaim, IV, 6.² גיל, Not as in editions, 32.⁴ Ibid., 32.

חרש שלהן מותר ישנים מקק שלהן יגנו וגרס' בני מערבא
 הני מטפחות ספרין אין מכבסין אותן במי רגלים
 אבל מכבסין גרסין בפרק בני העיר¹ אמר מר זוטרא משמיה
 דרב ששת מטפחות מצוה וזו היא גניותן אמר רבא האי ספר
 תורה שבלה גומזין רב אחא בר יעקב ובבלי חרש שנ ונתתם
 בבלי חרש האומר לאומן עשה לי תיק של ספר
 או נרתיק מש בהן חול מ . . . ש . . . ש . . .
 תפילין ומזוזות

¹ Yadaim, IV, 26.